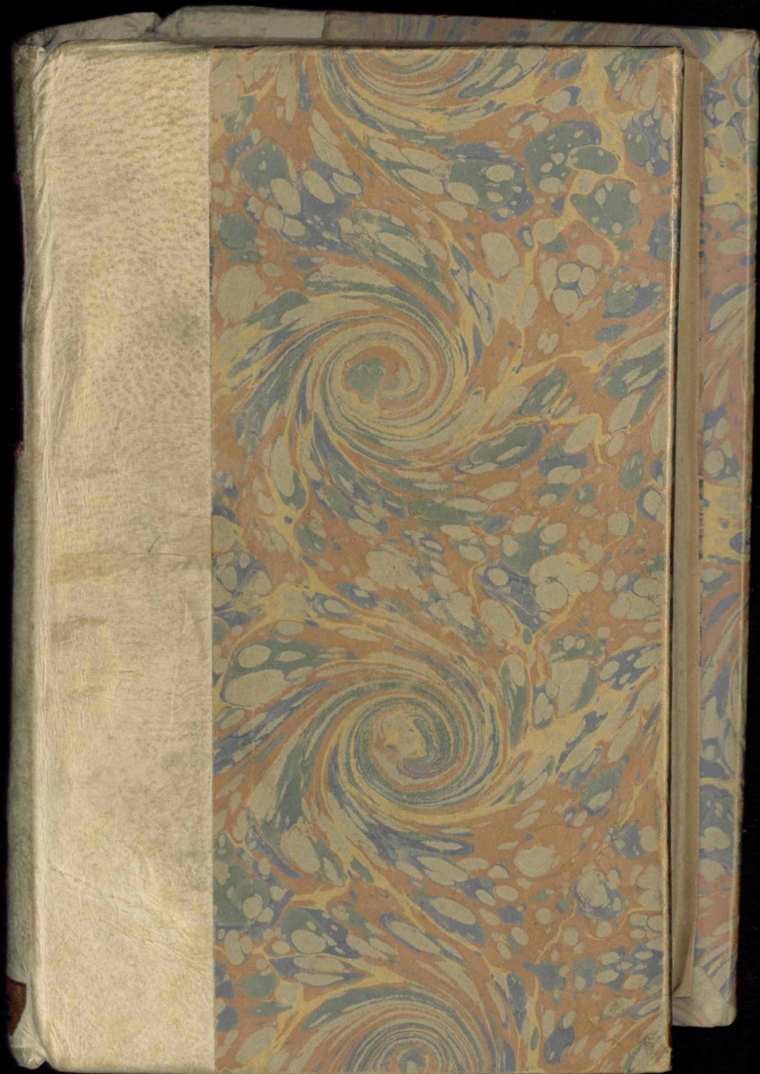
PIÉCES SUR LA LIGUE

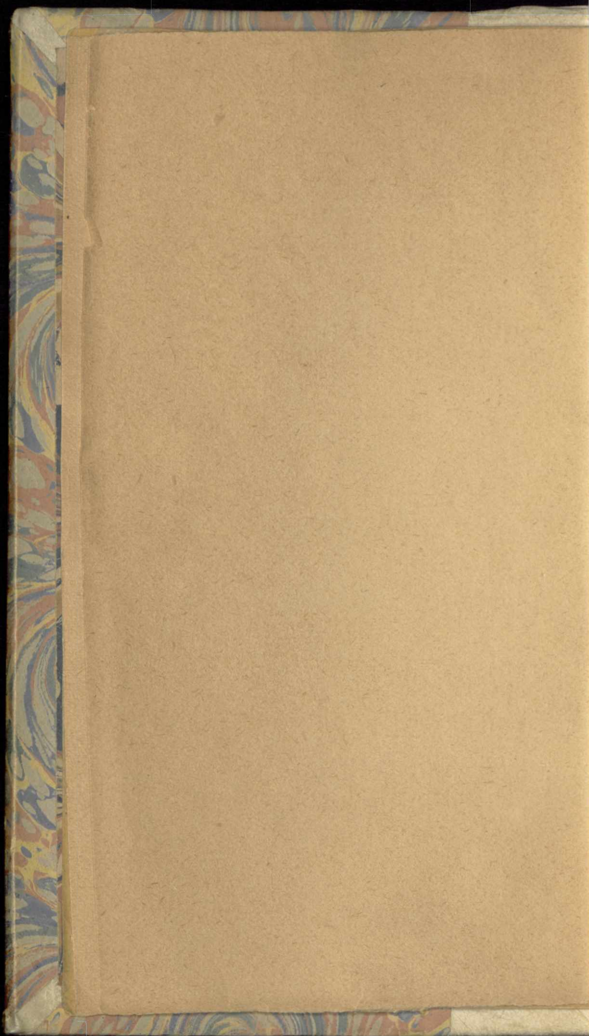

histoire Q 76
affaire de
la ligue
168 liasse
tom 2 C

7 pièces

Recueil dépouillé
juin 1957

DE TVRCARVM MORIBVS EPITOME,

Bartholomæo Georgieuiz Peregrino Autore.

Ex variis æditionibus adauctũ opus, & linguæ Turcicæ principiis locupletatum.

IN MEMORS, IN MEVITA.

PARISIIS,

Apud Hieronymum de Marnef, & Gulielmum Cauellat, sub Pelicano, monte D. Hilarij.

1568.

IOANNIS GOTTSCALCI BRABANTINI POETAE LAVREATI IN LAVDEM AVTORIS.

Quòd varios hoīes, varias quòd viderit vrbes.
Neritij nomen notáque fama ducis.
Raptus at à Turcis in vincula Bartholomæus:
Neritio errauit per loca plura duce.
Hic Asianorū, atq; Arabum distractus in oras,
Quæ tulit est testis dira πενία comes,
Ille Ithacen inter iactatus, & Ilion inter,
Clarior ingenio est factus Homere tuo.
Hic maris, & terræ discrimina maxima sensit:
Ille sed expertus, sola pericla maris.
Quid multa? hic dignus quē laudet Musa Maronis:
Meonij vatis dignus & ore cani.

REVERENDISS.

ET ILLVSTRISS. D. Innocent. de Monte S.R.E. Diacono, Cardinali Amplissimo, Bartholomæus, Georgieuiz Peregrinus Hierosolymitanus Clientum deditiss. S.P.D.

SAEVA discordia, & Principum nostrorum intestina bella hoc mihi Peregrino pepererunt INNOCENTI *præst. vt omnibus bonis spoliatus, catenis vinctus, per aspera atque lubrica Thraciæ, Asiæq; minoris loca, vt iumentum aliquod, oppidatim, vicatim, & plateatim venum ductus: ad grauissima, variáque rustica negotia septies venundatus: ibique sub Turcica ac rustica ferula & aspera disciplina, in fame & siti, in frigore & nuditate sub dio cubans, gregem ouium armentáque pascere, agriculturam exercere, equos curare, militiæq; artem discere compulsus sim Vnde capta fuga, glandibus, herbis agrestibus earúmque radicibus amaris, modico sale conditis victitans, in solitudine arctico polo duce errans, inter voracissimas feras versatus sum. Helle*

sponticum mare, trabibus fune colligatis, traiicere conatus sum, tandem captus, ad herum reductus, manibus ac pedibus ligatus, in terram prostratus, fustibus duriter cæsus, posteà ad mangones atque lanistas venum reiectus: ita vt tredecim annorum spatio, aduersæ fortunæ fluctibus agitatus, sub Imperio Turcarum multas miserias, calamitates, afflictiones, & persecutiones pro fide Sancta Catholica experiri, patíque coactus sim.

Qui quum illa magis compendiosa via, hoc est per Thraciam, tantam tyrannidem, grauißimam seruitutem, & crudelißimam infidelium afflictionem effugere nequiuissem, alia via videlicet antarcticum polum versus, per Caramaniæ, ac Syriæ deserta & periculosißima loca fugiens.

Per varios casus, per tot discrimina rerum.

in terram sanctam, ad fratres Diui Francisci Hierosolymæ in monte Syon habitãtes, perueni. Inde post cursum vnius anni, quasi à mortuis (Diuina voluntate) suscitatus, illiusq; voracißimi & insatiabilis draconis orco & faucibus ereptus, eiusq; tormentis, & suppliciis liberatus, fratribus meis Christianis, illarum pœnarum certißimus nuntius veni: vt dignam suorum scelerum, atque errorum pœnitentiam facerent, ne

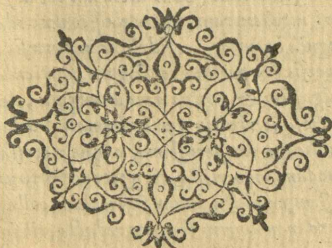
& ipsi in eum tormentorum, ac cruciatuum locum veniant: vt etiam intelligant, quo in odio esse debeant hi, qui Christianum gladium, nostrarum miseriarum futurum vindicem, iam ante tot secula, tam fidelium, quàm etiam infidelium, prophetico ore prædictum, & ad illud Sathanæ regnum destruendum & demoliendum prædestinatum, ab hac sanctißima & diu desiderata expeditione, remorantur.

Quum igitur post terræ sanctæ peregrinationem, occidentalium quoque partium, loca visitando, illarum crudelitatum tragœdias, leuiter delineassem, necnon alia quædam, quæ aut quotidiana conuersatione, & experientia longóque vsu, in aula & militia Turcarum Imperatoris existens didiceram, vel quæ doctiores & sapientiores eiusdem, legere, seu recitare audiueram, vel à senioribus (olim dicta aut lecta) ratiocinari intellexeram, memoriæq; commendaueram: singula breuiter, ac fideliter in diuersis locis, & diuersis temporibus conscripta, particulatim diuulgassem, & postea à me diuulgata, per doctos probosque viros in varia idiomata traducta, & publicata comperiissem, eáque necessaria, & quodammodo vtilia, & grata lectoribus perspexissem, omnia in vnum fasciculum collegi: nunc verò in meliorem formam redacta, tibíque optimo ac singulari studiosorum patrono dedicata,

in hac celeberrima, omniúmque nationum vtriusque status, & conditionis hominibus florentissima vrbe, typis elaborata, aduenis ac peregrinis statui legenda communicare.

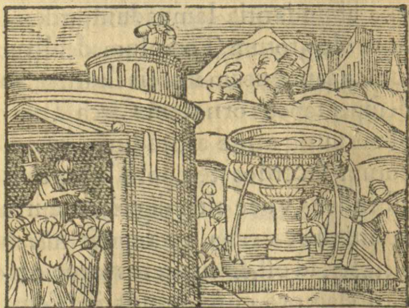
Tu igitur exemplo CHRISTI *saluatoris (qui illius paupercula vidua munusculum offerentis, tot Principum preciosis muneribus prætulit, quæ sibi vnico quadrante immortalem hæreditatem comparauit) hoc exiguum munusculum afflicti peregrini, æqui bonique consulere velis. Eumq; beatissimo Patri Iulio, Pont. Opt. Max. D. nostro gratiosissimo commendare digneris. Vale. Romæ, Idibus Septembris,*

M. D. LII.

DE TVRCARVM RITV ET CAEREMONIIS CAPITVLVM.

Et primo loco de Templis, seu Mesgedis eorum.

HABENT Templa satis ampla, & sumptuosa, ipsorum lingua *Mesged* appellata, in quibus nullas prorsus imagines vidi, præter hæc

verba inſcripta Arabica lingua videlicet, *La Illah Ilellah, Mehemmet, Ireſul, Allah, Tanre Bir Pegamber Hach*: id eſt, non eſt Deus niſi vnus, Mehemmet autem propheta eius: Creator vnus, & prophetæ æquales. Vel hæc, *Fila Galib Ilellah*, id eſt, non eſt fortis ſicut Deus. Deinde conſpicitur magna abundantia lampadum ardentium oleo, totum Templum dealbatum, pauimentum ſtoreis ſtratum, ac deſuper tapetis ornatum. Circa Templum turris miræ altitudinis, quam eorum ſacerdos tempore orationis aſcendens, voce alta, digitis in aures inſertis, hæc verba ter repetit *Allach Hechber*, id eſt, Deus verus vnus. Audito clamore conueniunt in Templum nobiles & otioſi, tantum deuotioni aſtricti. Deinde prædictus Sacerdos deſcendens orat cũ illis, idque ex officio facere debet quinquies inter diem & noctem. Quicunque verò

veniunt

veniunt ad orationem, debēt abluere manus, pedes, & pudenda: poſtremò ter ſpargunt aquam ſuper capita, recitando hæc verba, *Elhemdù Lillahi*, id eſt, gloria Deo meo. Deinde, exutis calceamētis *Patſmagh* dictis, eíſque ante ianuam Templi relictis introeunt, alii nudis pedibus, alii habentes munda calceamenta *Meſth* vocata, quibus non palpant terram. Fœminæ nunquàm congrediuntur cum viris, ſed ſeorſum certo in loco prorſus abſtruſo, à virorum conſpectu, & auditu: ipſæque rarius Templū frequentant, vt tempore *Bairam* paſchatis, nonnūquam diebus veneris, quæ *Gſumaagun* eorum lingua vocatur, orántque ab hora nona noctis vſque duodecimam, vt puta mediam noctem: atque inter orandum corpus continuo agitatu, & vociferationibus mirè affligunt, vt ſæpius viribus & animo defectæ, in terram pronæ cō-

cidant, & si aliqua ab eo tempore se grauidam senserit, spiritus sancti gratia impraegnatã esse affirmat. Cumque pariunt ab ipsis nati *Nefes Oglu*, id est, Animae, vel Spiritus sancti filii appellantur. Ita mihi narratum est à pedissequis earum: nam nec ipse vidi, nec aliquis virorum huic spectaculo interesse potest. Virorum autem orationibus cum hero meo saepe interfui, quibus mos hic est. Inter orandum pileos suos (qui *Tsalma* illorum lingua vocantur) non deponunt, sed summis digitis attingunt, quasi eleuaturi, genibus incumbunt, & terram saepè deosculantur. Christianum eorum sacris interesse nepharium putant, credunt enim ab hominibus (vt ipsi aiunt) illotis, sua templa contaminari, quippe Christiani non vsurpant illorum more frequentia lauacra. Ibi Sacerdos illorum suggestum ascendit, ac ad duas circiter horas cõ-

cionatur:peracto ſermone aſcendunt duo pueri, qui cantando ſuas preces pronuntiant. peracto eorum cantu, incipit Sacerdos cũ toto populo ſubmiſſa voce cantare, quaſſando corpus in latus, nihil aliud præter hæc verba, *La illah Ilellah*, id eſt, non eſt niſi vnus Deus, ſic media ferè hora perſonat, ac mouetur. Huiuſmodi autem orationes, & cæremoniæ, vt cantus, prædicatio, non fiunt ſingulis diebus, niſi tempore Quadrageſimali & die feſtiuo, vtputa die Iouis, ab hora nona noctis, vſque duodecimã. Et ipſa dies Veneris, à quibuſdam religioſiſsimè colitur.

De Quadrageſima eorum.

HAbent etiam Quadrageſimam ſua lingua *Orutz* appellatam, ieiunantes vnum menſem, & vnam hebdomadam ſingulis annis, at non ſemper eundem, ſed ſi (videlicet hoc anno) ieiunauerint Ianuarium, ſe-

quenti Februarium, pergentes ſerie, ita vt duodecim annorum decurſu, annum, & duodecim hebdomadas loco decimæ offerant Deo. Cùm ieiunant, toto die nihil guſtant, ne panem quidem, aut aquam. Deinde viſa ſtella, licet illis omnia manducare, preter ſuffocatum, & porcinas carnes. Suffocatum ab eis, *Murdar*, id eſt, cadauer ſiue immũdũ, & porcus *Domuz* vocatur. Quadrageſima peracta, Paſcha celebrant eorum lingua *Bairam* vocatum, magna cum ſolēnitate per triduum, oblinientes vngues manuũ & pedum certo ceromate ab eis *Chna* appellato, quod vngues rutilos efficit: eadem quoq; tinctura caudas equorum & pedes imbuunt: hic color tenaciſsimè hæret, nec ablui, aut extergi poteſt: quamobrem niſi noui à radicibus vngues exierint, ſemper rutilantes apparent, ſed de manibus frequenti lotione poteſt deleri. Mu-
lieres

lieres non solùm vngues, sed & manus, atque pedes illo ceromate imbuunt.

De Circuncisione.

VTuntur circuncisione eorũ lingua *Tsuneth* dicta, non octaua die, more Iudæorum, sed quàmprimũ natus septimum aut octauum annum exegerit, sermonis iam peritus: ídque ipsis mysteriũ est, propter verba confessionis, quæ ante circũcisionem requiruntur, erecto pollice manus *Parmach* dicto, hæc videlicet, quæ suprà

ostendimus in templis descripta. Puer ob id non defertur in templum, sed in domibus parentum circunciditur. Huic solennitati sæpe interfui, quæ ita se habet. Primò conuocatis amicis ad conuiuium, quibus satis delicata parãtur fercula, ex omni genere carnium, quo ipsis vesci licet, & passim (vt apud ditiores) bos cęditur, in hunc excoriatum & exenteratum includũt ouem, in qua gallinam, & in illa ouum, quæ integrè assantur ad splendorem illius diei. Deinde inter epulas tempúsque cœnæ adducitur puer circuncidendus, cuius medicus illius artis glandem retegit, & replicatam pellem forpiculis apprehendit: deinde quò metum adimat puero, ait se in proximum diem circuncisionem peracturum. atque ita discedit: mox simulans, quasi omissum aliquid esset, quod ad præparationem attinet, ex improuiso præpucium abscindit,
vul-

vulneri parum ſalis & bombaſini apponens, iam vocabitur *Muſulman*, id eſt, circunciſus. Et die circunciſionis non induntur illis nomina, ſed ipſo die natali, quo in lucem eduntur, quæ talia ſunt, & primo Regum, vt *Suleiman*, Solomon interpretatus. *Sultan Scelim*, id eſt, princeps pacis. *Murath begh*, id eſt, deſideratus dominator. *Mutſtafa* & ſimilia. Ducum, *Pirin*, *Hairaden*, *Hader*, *Ebrahim*. Dominorum humilioris conditionis, quemadmodum ſunt *Spahalar*, *Sauſlar*, *Eminler*, *Behram*, *Memmi Mehemmet*, *Alli*, *Ahmat*, *Tcielebi*, *Paiazith*, *Chatſun*, *Hutſceref*. Cæteris omnibus, *Mutſa*, *Ionuz*, *Schender*, *Perhat*, *Ferro*. Captiuorum ac ſeruorum maiori ex parte *Sermeth* quod nomen ſignificat audacem, atque velocem. Poſtea continuato trium dierũ conuiuio, circunciſus ducitur in balneum, cum maxima pompa. Cùm re-

dit domum, ducitur per conuiuas, qui parata illi munera offerunt: Alij vestes fericas, alii fcyphos argenteos, alij pecunias, vel etiã equos. Mulieres quoque indufia, fudariola, & alia huiufcemodi. Iuxta voluntatem & opes vnufquifque conuiuarũ donat. Fœminæ non patiuntur circuncifionem, fed tantũmodo iam dicta verba confitentes, *Mufulman* efficiuntur. Si autem ex Chriftianis quifpiam fua fponte cõfeffo Mehemmeto circuncidi fe patiatur, quod fæpe contingit, propter grauifsimum iugum, & onus tributi, talis ducitur per omnes vicos atque plateas ciuitatis, fummo cum honore, & gaudio populi fonantium tympana: ipfi quoque dantur munufcula, poftea immunis efficitur à folutione tributi, *Haracs* eorum lingua appellati: Et cupiditate huius lucri, multi Græci, quos *Vrumlar*, & Albani', quos *Arnautlar* vocant,
circunci-

circunciduntur. Si quis vi compulſus, vt puta qui Muſulmanum feriret, vel vituperio afficeret, aut Mehemmetum blaſphemaret (quod vidi Epiſcopo cuidam Græcorum ſectæ, contigiſſe) circunciditur, illi nihil datur: à tributi tamen ſolutione liber erit, ſicut & cæteri *Muſulmanlar*, id eſt, Circunciſi.

De Sacerdotibus eorum.

SAcerdotes verò, illorum linguâ *Taliſmanlar* vocati, parum vel nihil differunt à laicis, nec etiam à proceribus cæremoniarum, (quales apud nos ſunt Epiſcopi) nec magna in ipſis doctrina requiritur, ſatis erit ſi Alcoranum, & Muſſaphum nouerint legere. Illi autem qui etiam interpretari ſecundum textum nouerint, peritiſsimi habentur: quoniam non vulgari lingua Turcica, ſed Arabica à Mehemmeto ſunt tradita, quòd nephas eſſe putant, ſi vulgari lingua

interpretata deſcriberentur. Eliguntur iſti Pontifices à populo, ſtipēdium autem à Rege pro labore accipiunt: Vxores habent,& habitum vt ſeculares. Si ſtipendium non ſufficit propter multitudinem liberorum,mechanica tractat,ac libero etiam homine digna attingunt: præficiuntur ſcholis, aut libros deſcribunt. Apud illos ſanè nullos vidi typographos, ſed chartam optimè parant. Alij alium quæſtum faciunt, vt ſartoris, ſutoris, & ſimilia.

De Monachis.

NOn deſunt illis Monachi *Deruiſlar* vocati, varij quidem ac in primis triplicis ordinationis. Primus ordo talis eſt, qui nihil proprij habentes, quaſi nudi incedunt, præter pudenda pellibus ouinis tecta: & tempore frigoris ad cooperiendum dorſum ſimiliter pelle vtuntur: latus, manus, pedes, & caput nullo prorſus

tegunt

tegunt veſtimento. Exigentes eleemoſynam tam à Chriſtianis, quàm à Turcis *Alahici* petentes, quod ſignificat, propter Deum. Hi deuorata herba *Maſlach* vocata, in rabiem aguntur, adeò vt per pectus totum in tranſuerſum vulnus ducant, itidem per brachium vel nullo dolore diſsimulato, & fungum arborum incenſum, capiti, pectori, manui ſuperpoſitum non remouent, donec in cineres reſoluatur. Aliud genus vidi, qui incedunt pertuſa verpa, ſiue mentula, & incluſo anulo æreo ponderis trium librarum, à coitu diſcluſi, obſeruandam caſtitatem. Tertium genus raro egreditur, ſed manent die noctúque in templis, habentes in angulis templorum tuguriola, ſine calceamentis, veſtimento, diſcoperto capite, nihil geſtantes, præter vnam camiſiam, multis diebus ieiuni, orantes, vt Deus ipſis futura reuelet, quos rex Turca-

rum bellum moturus consulere solet.

De Reuerentia, quam exhibent Machometi traditionibus.

TAntam reuerentiam Turcæ Machometi traditionibus & statutis præstant, vt non solum Deum (quod nostris plerunque accidere solet) non blasphemant, imo schedam quomodocunque scriptam in terra iacentem si repererint, erectam, & sæpius deosculatam, in rimam aliquam parietis positam, obstruunt: dicunt peccatum esse, si literæ quibus nomen Dei & lex Machometi describuntur, pedibus conculcentur. Et nemo audet Christiano, vel alterius fidei seu religionis homini vendere Alcoranum, aut alia eorum scripta, ne abiecta palpentur pedibus, vel immundis manibus contrectentur, alioquin capitis pœna plecterentur. quare in hac re nobis profectò meliores dici possunt.

De Scholis ipsorum.

HAbent quoque loca ad instituendum *Ochumachgirleri* eorum lingua appellata, & suos Doctores quos *Hog sialar* vocant, tam masculos, quàm fœminas, separatim tamen instituunt, masculi masculos, & fœminæ fœminas, Astronomiam, Philosophiam, Artem poëticam. Inter discendum clara voce clamantes ad latus corpora mouent. Musicam non norunt artificialem, sed fingunt carmina ad præscriptas regulas, quæ ita se habent. Quodlibet carmen vndecim debet complecti syllabas. Placuit itaque exempli gratia hæc pauca inserere.

CARMINA AB IPSIS *Bethler* dicta.

Birechen bes on ciledum derdumi
Iaràdandan istemiscem iardumi
Terch eiledum zahmanumi gurdumi
Ne ileim ieniemezum glunglumi.

Sunt enim carmina amatoria, Deæ ipſorum lingua *Aßich* vocatæ, id eſt, Deæ amoris, quorum interpretatio hæc eſt de verbo ad verbum.

Birechen, id eſt, ex vna. *bes*, id eſt, quinque. *on*, id eſt, decem. *eiledum*, id eſt, feci. *derdumi*, id eſt, tribulatione mea.

Iaràdandan, id eſt, à creatore. *iſtemiſcem*, id eſt, poſtulaui. *iardumi*, id eſt, auxilium.

Terch eiledum, id eſt, neglexi, *Zahmanumi*, id eſt, patriæ meæ. *gurdùmi*, id eſt, viſitationem.

Ne, id eſt, Quid. *ileim*, id eſt, faciam. *ienicmezum*, id eſt, non poſſum vincere, *gunglumi*, id eſt, mentem meam.

De Matrimonij contractione.

MAtrimonium eorum lingua *Eulenmech* vocatum, tale eſt. Coeunt nuptiæ ſine iuramento, accipiunt planè indotatas, propemodùm

emere coguntur, contrario (quàm olim apud Romanos) more, vbi gener emi ſolebat, non nurus. Nil habet ſponſa in corpore cultus vel ornamenti, quod non cogatur à ſoceris redimere. Diuortium apud illos faciunt improbi mores, vel infœcunditas: cognoſcit de iſtis rebus iudex ipſorum. Inter ſeruos emptos etiam matrimonium permittunt, ſed geniti ex illis vernæ fiunt.

De Peregrinatione illorum.

PEregrini, eorum lingua *Hagſilar* appellati, loca ab ipſis ſancta habita inuiſunt, videlicet *Mecham*, *Medinum*, vt noſtri Hieroſolymam: ibi aiunt Mehemmetum obiiſſe: ſed non minus quæſtus gratia quàm religionis & deuotionis. Ibi viſo calceamento *Tſaroch* vocato, quod inauratum ſolummodo à teſtudine templi pendet, coemptis ſubtiliſsimis telis, *Chumas* dictis, in patriam regrediun-

tur magno cum lucro. Et cùm redierint, alij vectant deuotionis gratia aquam in vtribus plateatim, idque obuiis sitientibus gratis offerunt, alij rem suam agunt, & si qui in itinere pereunt quocunque modo, etiam si non veniant *Mecham*, nihilominus in peregrinorum numero habentur.

De Miraculis Machometi Mecheæ factis, & quæ modernis quoque temporibus, aiunt eum facere.

NEscio miraculáne vel miraculosas nugas potius dicam, quæ sunt scripta in eorum libro *Mehemmedine* dicto: aiunt enim, quod sibi etiam persuasum habent, quòd cùm Mecha extrueretur, Deum per Machometi preces montibus iussisse, vt lapides ad ædificandum Mecham quisque adferret: cúmque quisque montium decimam lapidum, adtulisset, & ex his Mecha extructa, & cõpleta fuisset: quidam mons *Araphat*

dagh

dagh dictus, quum cæteris, ex longinquioribus partibus veniens tardior esset, & Mecham extructam vidisset, cognouissétque eius lapidibus opus non esse, cœpit flere amarè. Quem quum Machomet flétem vidisset causámque eius doloris intellexisset, dixit: Esto bono animo, inquit, & noli tristari, sed depone in eo loco illi demonstrato decimam tuam: & quisquis super eum lapidem non orauerit, illius peregrinatio inutilis, ingratáque fiet. Et percussit Machomet lapidem pede, & eduxit ex illo aquam ad potadum inutilem, imposuítque illi nomen *Abzemzem sui*, id est, purificationis aqua, ex qua omnes eorum peregrini in vasculo secum domum deferre solent: & dum quispiam eorum moritur, vestimenta quibus cadauer ab eis inuolui debet, ea aqua asperguntur in remissionem omnium scelerum eorum.

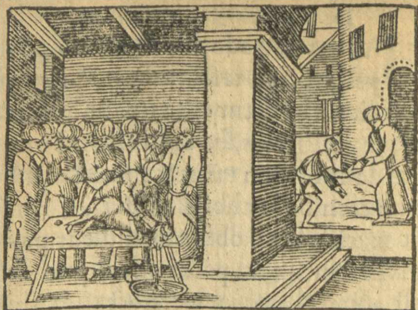
Dicunt etiam, quòd nemo potest Mecham venire, quin aduentus eius machometo sit cognitus, qui postea custodibus (qui omnes sunt eunuchi) per eum reuelatur: & si talis *Hagij*, id est, peregrinus raptor fuerit aut sceleratus, seu Christianus, vel alterius religionis homo, dicti custodes prohibent illi Mecham ingressum. Cæterùm cadauer eius ibi non est, vt quidam aiunt, sed forma imaginis in muro templi, persona Machometi impressa: illam deosculantur, & ita domum redeunt. Talia enim sibi mendacia loco miraculorum illi infideles per Machometum habent persuasa: & multo magis ridiculosa, quæ profectò pudet me hîc adferre. Velim tamen vt generosus lector interrogaret aliquem Turcarum, si ita sese res habeant: tunc affirmabit peregrinum meram veritatem narrare.

De *Eleemosyna eorum.*

HAbent xenodochia *Imareth* appellata, ex testamento Regum condita, vbi datur cibus pauperibus atque peregrinis,sed alibi alius. Sunt qui dant orizam *Pirincts Tsorbà* dictũ cum carnibus: alibi *Boghdai as*, qui fit ex tritico,pro obsonio:additur panis satis magnus: potus quem præbẽt est aqua. Cæterùm pernoctandi ibi aut dormiendi locus nulli conceditur,sed habent alium locum pernoctandi publicum *Charuatsanrie*, vbi gratis recipiuntur hospitio: non habent tamen lectos, sed in fœno vel stramine sub tecto dormiunt.

De *Victimis eorum.*

IMmolant etiam victimas, sed plerunque votiuas *Chorban* tam Turcica quàm Arabica linguis vocatas, in morbo enim aut periculo ouem vel bouem pro cuiusque opulentia in certis locis se sacrificaturos pro-

mittunt, voti deinde victima non comburitur in holocaustum, vt Iudæis mos est, sed mactato animali, cutis, caput, pedes, & quarta pars carnis sacerdoti prębetur, altera deinde pars datur pauperibus, tertia vicinis. Cæteras reliquias ipsi victimatores sibi, & comitibus parant ad vescendum, neque tenentur voto, si è morbo vel periculo erepti non fuerint. Omnia enim illorum conditionalia sunt, Dabo si dederis. Similis etiam apud Græcos & Armenios, & cæteras nationes

Asiati-

Asiaticas Christianæ religionis cultus obseruatur.

De Legatis & Testamentis.

SI quis ex Musulmanis moriens testamentum condere constituit, talia ferme legata fiunt, adhibitis amicis & vicinis: vt, aut riuos deducere ex longinquis partibus ante aliquod hospitale, aut templum, siue in locum aridum, qui frequentatur ab hominibus *Hairitsi*, id est, pietatis gratia, & *Gsianitsi*, id est, pro anima. Alij captiuos, & emptitios seruos legant liberos faciendos. Mulierculæ enim (vt hoc genus præ cęteris superstitiosum est) legant pecuniam militibus, pro certa cæde Christianorum, Id putant magnò ad salutem suæ ipsarum animæ prodesse. Reges verò templa, hospitalia, extruenda constituunt, & alij si qui sunt potentes.

De Cæremonia defunctorum.

VBi quis moritur ex Musulmanlaris masculus, tunc masculi funus curant: si fœmina, fœminæ. Abluunt cadauer, ac nitidissimis lineis induunt, postea efferũt extra vrbem in locum aliquem: nephas enim est in templis sepelire. Procedunt cœroferarij cum candelis Monachi illorum, subsequuntur saoerdotes cantillantes interim, donec ad sepulturæ locum perueniant. Quòd si pauper fuerit ille defunctus, pro laboribus religiosorum plateatim collectæ pecuniæ solent illis offerri.

De Aedificio Sepulcri Tulbe *dicto*.

COnditorio superædificatur (vt puta Regio) templum, ipsi enim Reges in vrbe sepeliuntur: Diuitum & pauperum instar altaris in eam altitudinem, vt bestiæ insultare, aut locum conspurcare non queant. Sæpius eò cum luctu redeũt, & inferias

cibo-

ciborum monumento ſuperpoſito, panes, carnes, caſeum, oua, lac, nouendialis cœna, more Ethnicorum, pro anima defuncti deuoratur à pauperibus, aut auibus cœli, & formicis. Dicũt enim æquè gratum eſſe Deo, offerri eleemoſynã tum brutis egentibus quàm hominibus, cùm ob amorem Dei offertur. Multos vidi, qui auiculas recluſas, data pecunia valoris auiculæ, euolare iuſſerint, alios panem piſcibus in flumen proiicere amore Dei, dicentes ſe pro tali pietate erga egentes mercedem ampliſsimam à Deo conſecuturos.

DE MILITIA EORVM.

Abent omnes vnum Regem qui illorũ vocabulo *Huncher Othmãlardan Sahitſultan Suleiman*, modernus ita appellatur ab eis, id eſt, Imperator ex Othomanis Sahi princeps Solomon, qui nunc habet filium primogenitum viginti (vel circiter) triũ annorum *Mutſtafa* vocatum, excellentem ſuos anteceſſores tyrannide, atque crudelitate, ſæpe inſidiantem patri, vt ſi quomodo poſſet illum occidere, ob libidinem dominij. Habet Rex ſub ſe duos duces ſiue Satrapas *Tſangiach Begler* vocatos, Europæũ & Aſiaticum, quibus ſubſunt præſides minores *Tımargilar* dicti, quorũ imperiis parent milites ordinarij, qui

ſi ceſſant

ſi ceſſant dum ad expeditionem euocantur, ſuſpendio pœnas luunt. *Baſſalar* qui interpretantur capita, plures ſunt: ij propter conſilium ſemper Regem comitantur. *Sulitharlar* quoque, qui ſunt ſtipatores corporis illius, ſemper poſt tergum eius ſuccedere ſolent, vnà cum *Capugtſibegler*, id eſt cubiculariis. *Iazigiſibegler*, id eſt, cancellariis. *Eminler*, id eſt, tributi exactoribus, videlicet puerorum, & pecuniarum. *Spahalar*, id eſt, leuis armaturæ militibus equeſtribus multis *Vlachlaris*, id eſt, nuntiis: & aliis huiuſmodi continuè aulam ſequentibus.

De conditione Procerum.

NVllus ex Satrapis poſsidet prouinciam aut ciuitatem aliquam iure hæreditario, quam poſt obitum liberis vel ſuis ſucceſſoribus poſsit relinquere ſine conſenſu ſui regis. Sed ſi aliquis Ducum, vel Princi-

pum certas possessiones cupit habere. id illi conceditur hac conditione: Initur ratio pretij, & redituum illarum possessionum. Cognoscit & Turca, quot milites ali annuo illo censu possint, tunc satrapa ille cogitur habere illum numerum militum semper promptum, ad omnia imperata, alioqui capite plectitur: Nihilque eum à belli comitatu potest excusare, quàm sola aduersa valetudo. Et si quando Turcæ placuerit eum priuare tali beneficio, in eius est libertate: si autem non deponitur, suum est vsque ad mortem. Post obitum, si successores defuncti pactum obseruare voluerint, admittuntur: sin secus, aliis prouidetur. Si aliquando aliquis istorum procerum cum rege loquitur, oculos humi defigit, non audens illius vultum contueri.

De Baßis,

De Baßis, quos Consiliarios, seu Cancellarios, aut potius Secretarios possumus intelligere.

OMnes Bassæ plerunque fiunt eunuchi (prout mihi narratum est cùm essem mancipium cuiusdam Constantinopolitani satrapæ) qui sunt cæteris eius proceribus, exceptis Sangiachi, potiores apud Turcam, & omnes ferè ex raptis Christianorum filiis in eam dignitatem proucuntur. Nullus tamen eorum etiam si habeat filiam Turcæ in vxorē vt Hrustan bassa habet, donatur castello, pago, seu villa, quod hæreditario iure possideat: sed si in aliquam dignitatem effertur, illam vel ad mortem, vel donec Turcæ placet, habet.

De obedientia quam Turcæ suo Regi præstare coguntur.

NEmo neque ex Ieniceris, vel proceribus armatus, vel gladio accinctus, habet licentiam per ciui-

tatem incedere: nisi quum Turca venandi aut orandi gratia palatium egreditur, & si qui sunt custodes ciuitatis aut officiales, baculos gestant: qui vbi litigantes, vel alteri iniuriam seu calumniam inferentes reperiunt, fustibus eos puniunt. Neque quispiam illi loquens, audet eius faciem intueri, sed in terram procidens deosculatis pedibus eius, fixis in terram oculis sibi loquitur. Et dum Veredarios cum literis suis, ad aliquos rectores prouinciarum mittit, quorum equi in itinere vbi defatigati, & veloci cursu lassi fuerint, facultatem habet Veredarius quoscunque in via repererit, equis deiicere: qui si in itinere neminem offendit, ad Ciuitates, vel pagos diuertit, *Cadi*, id est, iudicem aggreditur, qui, si illi equum non inuenerit, ante ostium domus suæ suspenditur, & hanc ob causam pauci equis, sed asinis vtuntur. Et

quum

quum talis Nuntius ad eos, ad quos missus est peruenerit, à quibus honorificè exceptus, literis eorum Regis magna cum humilitate acceptis, & deosculatis, mandatis eius mira celeritate exequutis, dimittitur. Nemo ibi princeps qui illi contradicat, nulla Prouincia vel Ciuitas (vt fit apud nos) quæ rebellet, nullus demũ qui illum non timeat.

Quo pacto Turcæ vires diminuuntur.

TVrcarum Imperator ex æquo omnes Prouincias suis Proceribus, ea tamen conditione distribuit, vt eius Prouinciæ reditibus miles continuè, tam tempore pacis quàm belli alatur: nunquam vires occiso milite amittit, nisi amittat & prouinciam. Exempli gratia: si Imperator Turcarum nunc habeat quadringentos milites, quorum centum Hungariæ prouentibus sustententur, ibi

amissa Hungaria amittit centum milites: si verò nullam amittit Prouinciam & totum amiserit militem, nihil amisit, quia in eorum loca, etiam si plures cupit, inueniri facilè possunt, non secus quàm apud nos beneficia Ecclesiastica, vel alia officia vacantia, facilè possessorem inueniunt.

De Conditione Chazilariorum.

Milites *Chazilar* vocati, strenui, & iure militari miro modo exercitati, qui in primo congressu lanceas frangunt cum aduersariis suis, nulla prorsus armatura, præterquàm clypeo, hasta, framea, vtentes more nostratum, vt puta lorica, galea: sed fractis hastis, euaginata framea, clypeo sese defendentes, viriliter pugnant, semper capiti, manui, aduersariorum insidiantes, aduersarios totis viribus extinguere nitentes. Punctura autem gladij, hostē, vel equum ferire, non laudi, sed ignominiæ ducitur

citur apud eos. Hi omnem vitam, & salutem in protectione Fortunæ Deæ, ipsorum lingua *Nassup*, siue *Ctsutarà* dicta, habentes, cuius apud omnes prouerbium istud celebratissimum est: *Iazilan Gelur Baßina*, quod ita potest interpretari lingua Latina, *Iazilan*, id est, scriptura: *Gelur*, id est, veniet: *Baßina*, id est, capiti, quasi dicerent, quicquid die natiuitatis vniuscuiusuis Fortuna Dea capiti inscripsit, id euitare impoßibile erit, etiam si latitauerit in arce inexpugnabili. Horum enim gesta carmine in historiis descripta, ab omnibus recitantur, vt & cæteri eadem audacia (honoris & laudis studio exciti) fortiter, & intrepidè hostem aggrediantur. Cæterùm pro qualibet victoria talium, stipendia duplicantur, ita quòd omnes prædicti equestres debent regem sequi, instructi his armis, lancea, framea, sagittis, claua ferrea:

alij habent clypeos, alij non. & semper accipiunt stipendium, tam tempore pacis, quàm belli.

De Ordine peditum.

PRimus ordo peditum est *Solachlarum*, id est, sagittariorum, tales vtuntur arcu, sagittis, frameis, differunt pileis à Ienitseris. Secundus ordo est *Ienitserorum*, illi etiam habent arma similia Tsolachlarum, pro arcu tamē & sagittis harcabuso vtuntur, & vna securi. Tales omnes collecti à Christianis ibi degentibus sub tributo, vi abrepti circuncisi, in loco *Tsarai* dicto, educati, contra Christianos pugnant strenuissimè, & habent satis exigua stipendia victui: videlicet alius quatuor, alius quinque vel sex nummos *Ahtsè* vocatos, qui sexaginta Coronatum conficiunt: & hi sub pœna vitæ non possunt equitare, nisi ægrotent. Reperiuntur etiam ex filiis Turcarū facti Ienitseri

quàm-

quàmplurimi. Tertius ordo peditum Azaplarum est, quorum finito bello finitur & stipendium: & sunt omnes filij Turcarum. Tales vtuntur longiori hasta, framea, pileos habent rubros, vel alterius coloris ex panno, cum quatuor angulis corniculatis, *Tachia* dictis, & differunt à Ienitseris & Solachlaris vestitu atque armatura: tales perfodiunt hostium equos in bello. Deinde aliud genus peditum ex Vualahia sectæ Græcorum, *Voinichlar* vocati, hi nihil aliud habent stipendij à Turca, quàm quòd immunes sunt à tributi solutione, & decimis. Tales tenentur otiosos equos Regis Turcarum propriis sumptibus alendo, curámque illorum gerendo, ducere tempore belli.

De *Tentoriis Regis Turcarum.*

CVm Constantinopolim relinquens Turcarum Rex ad bellũ proficiscitur, duo vsurpans tentoria,

cognomento *Satorlar*, cùm hodie alterum pro eo tenditur, alterum ad proximam manſionem figitur, vt ibi poſtero die recipiatur. Magnitudo tabernaculi tanta eſt, vt procul viſentibus vrbs videatur: in proximo caſtrametantur Principes, & ambiũt Regis ſui tabernaculum: deinde Equites, qui vel ſinguli, vel terni tentorium habent. Etiam pedites habẽt propria tabernacula, id enim ex diſciplina habent, ne quis ſub dio cubet. Ituro exercitui ſtratores viam faciunt, hinc inde collocantes aceruos lapidum, vel ſtrues lignorum, ad indicium viæ, adeo vt ne in tenebris quidem facilè erretur. Mouẽt ſe media nocte, & vſque meridiem ſequẽtis diei in agmine ſunt. Inter equitandum Rex in medio duorum Baſſalarum cum illo colloquentium incedit, quos præcedunt aliquot Ienitſerorum ordinis milites in equis, ferentes

rentes candelas ardentes: & hoc fit tempore noctis obſcuro. Deinde *Tſauſlar*, id eſt, Capitanei, clauas habentes ferreas, vndique cuſpidatas, pellunt homines à conſpectu Regis, ad iactum, vel curſum ſagittæ, ibi *Sulitharlarum*, id eſt, ſtipatorum copia, inter quos currus cynædis pleni, in vſum Turcæ, & Procerum. Subſequuntur & præcedũt iam dicti Duces cum maximo milite equitum, & peditum, & diuerſæ conditionis hominum, alij habentes ſtipendia, alij quæſtus gratia & lucri, maſculi tantum, nullas ſecum ducẽtes mulieres.

De Vectura Animalium.

DEinde ſequitur multitudo Camelorum, mulorum, equorũ (interdum ſolent & Elephantes eorum lingua *Phil* dictos, deducere) portãtes victualia, tentoria, & ſimilia militi neceſſaria. Et vbi figitur tẽtorium Turcæ, ibi iam ſingula ſuo ordine

tanquàm in vrbe parari debent. Ibi locus Sartorum, Pistorum, Macellariorum: ali parant epulas carnium omnium generum, qui si non potuerint habere carnes recentes, tunc exponunt ea quæ ab animalibus vehuntur, videlicet, panes bis coctos, carnes siccas, *Pastarma* dictas, caseũ, lac coagulatum. Sunt enim patientissimi famis, sitis, frigoris. Rarò hospitantur in vrbibus, sed in agris sub tentoriis, circa fœnilia & riuos, maiorem gerentes curam animalium, quàm sui ipsorum, paruo & satis vili cibo contenti. videlicet, dicto lacte coagulato aqua temperato, & immisso pane, vel recenti, vel bis cocto, serui paritérque domini. Ibi silentium tempore noctis magnum, adeo ut captiuos fugientes negligant, ne clamor excitetur, ob pœnam iniunctam: sed cùm vadunt cubitum, & cùm surgũt ad proficiscendũ, omnes

alta voce clamant hæc verba, ter repetentes, *Allah Allah Allahu*, id est, O Deus, ter repetitum.

De Iustitia quæ exercetur in bello.

TAnta seueritas disciplinæ fit in bello, vt nemo militum ausit aliquid iniustè rapere, alioquin sine misericordia puniretur: habentur enim inter eos ordinarij custodes, siue defensores earum rerum, quæ in via occurrunt militi, vt pueros octo vel decem annorum portantes venales, panes, oua, fructus, auenam, & similia. Tenentur quoque defendere dicti præfecti hortos fructuum circa viam sitos adeo, vt nec ipsi audeant vnum pomum, vel huiusmodi simile, sine licentia posßidentis carpere, alioquin & tales capitis pœnā luerent. Cùm essem in exercitu Turcæ in expeditione contra Persas, vidi Tspahiam vnà cum equo, & ministro

decollari, quòd solutus equus arua cuiusdam ingressus fuerat.

De Festo celebrando ad victoriam Turcæ.

CVm renuntiatum fuerit de victoria, in omnem lætitiam sese effundunt ciuitates. Noctu autem sub primam facem, auspicātur triumphalem istam festiuitatem, funalia, cereæ tedæ, faces, vbique disponuntur: stragulis, aulæis, vestibus holosericis ædes velantur, & via qua intraturus est Imperator Turcarū. Triumphum autem verū reportat Constantinopolim, vbi cōtinuè residet, si non agit bellum in aliquas regiones. Legibus tamen tenetur tribus annis elapsis ipsemet suscipere expeditionē in regiones Christianorū, pro amplificatione regni, vel defensione.

De Venatione eorum.

NVlla natio sub Sole tantum gaudet venatione, quantum Tur-

cica.

cica. Penetrant enim insequendo feras loca aspera & mōtuosa in equis, capientes diuersa animalia, & si animal extinctum à canibus suffocatum fuerit, illo non vescuntur, neque ipsi, sed nec Christiani inhabitantes illas regiones. Et si casu occidunt aprum, dant illum Christianis illarum regionum, quia Musulmanis prohibitum est vesci porcorum carnibus.

DE OPERARIIS ET AGRICOLIS.

Vstici per seruos suos agros colunt, qui decimam dependunt suo Imperatori. Opifices verò artibus mechanicis se sustinent. Qui otium colunt, fame contabescunt. Mercaturam quoque strenuè exercent. Asiam minorem, quam nunc Natoliam vocant, Arabiam, Aegyptum peragrant, ad Venetos sese deferunt. Balnea in

ſingulis ciuitatibus habẽt,vbi ſolenni more,bis,vel ter ſe lauant. Si reddunt vrinam,mutonem,ſiue mentulam lauant. Si ventrem ſoluunt, podicem abluũt: idem fit à mulieribus. quos ſequuntur ſerui,vas aquæ plenum geſtantes,maſculum maſculus, & fœminam ancilla. Et cùm exeunt lauatum,mulieres vngunt ſe quodã genere vnguenti, quod poſt mediam horam pilos cadere facit, viri ipſimet radunt mutones, nec quouis modo ſinunt creſcere pilos,ſed ſingulis mẽſibus bis vel ter ita faciũt,tam maſculi quàm fœminæ:& maximè cùm templa frequentant,alioquin ignibus(vt violatores ſacri loci) traderẽtur. Habent etiam diuerſos artifices,vt ſartores,ſutores,auri,argẽti,& omnis generis metalli fabros,ſimiliter carpentarios,pictores,lapicidas,ſed non tam ſubtilis & præſtantis ingenij, vt in iſtis partibus noſtris.

De Iustitia apud Ciues.

IVdicem omnes habent eundem, tam Christiani, quàm Turcæ: ex Musulmanis tamen vnum electum, qui ex æquo omnibus ius ministrare tenetur. Si quis occidit, ipse quoque mortem subire debet. Si quis furatur, aut violenter rapiat, suspenditur: Vt contigit Ienitsero cuidam, qui mulierculæ cuiusdam portātis in forum venale lac ebiberat, non soluendo pretium, cùm accusatus coram Iudice negaret factum, pedibus sursum suspensus, chordáque per medium ligatus, lac statim euomuit, atque ilicò iudicio strangulatus. Hoc me præsente in Damasco contigit, cùm ex Armenia Hierosolymam proficiscerer. Si aliquis adulterium cōmiserit, masculus in carcerem cōiectus, post aliquot menses pecunia redimitur: & mulier videlicet adulterata, super asinam vicatim & platcatim ducitur, flagris

cæditur denudata,& lapidatur viſce-
ra bouis in collo habens.

De Agricultura,

TAm Chriſtiani,quàm Muſulma-
ni,agros,vineas,& paſcua colũt,
habentes frumentum ſimile noſtra-
rum regionum, tritici, milij, hordei,
auenæ,ſiliginis,fabarum & omnium
generum legumina: inſuper oryzam
in abundantia, lini, bombycis, plus
quàm hæ regiones. Vineta quoque
vtraque gens poſsidet, fructu eius
variè vtentes.Chriſtiani vinum con-
ficiunt, & Turcæ mel eorum lingua
Pecmez vocatum, vuas paſſas quaſ-
dam ita medicantur,vt ſemper & vi-
ſu,& guſtu recentes appareant, has
Vzum Turſsi vocant. De fructibus
in magna copia habent. Ibi pepo-
num, melonum, cucumerum, ſuo
tempore horti & agri repleti. Ibi nu-
ces, poma, pyra, mala punica, nuces
caſtaneæ,ficus,ceraſa, poma narran-
za,&

za, & alia id genus vili pretio, ſed non in omni regno. Sunt etiam loca vt paſsim in Cappadocia & Armenia minori, vbi nihil horum (propter validum frigus) poſſunt habere.

De *Diuerſitate Animalium.*

HAbēt opiliones *Sciabanlar* appellatos, hi ſemper in ſolitudine degunt, & ad pabulum ſingulis ferè menſibus ſedes mutant, nullas prorſus domos, vel poſſeſsiones præter tentoria, & greges armentorum poſſidentes, ſed paſcunt camelos, mulos, equos, boues, oues, & hœdos: conficiunt caſeum, butyrum: tondent lanam, inde faciūt penulas *Ghepenech* appellatas, tapetia: ea vendunt & inde emunt frumentum ad victum ſuæ familiæ. Omnes prædicti dependunt decimas Regi Turcarum, de omnibus quolibet anno creatis animalibus. Inſuper Chriſtiani ſub tributo viuentes, coguntur dare tributum,

videlicet, de quolibet maſculo vnum coronatum. & quod eſt crudeliſsimum, etiam filios omnes vxores non habentes, vi abripiunt, ſingulis quinque annis perluſtrantes domos eorum.

De Aedificiis domorum.

IN ædibus non multa magnificentia, pleræque latericio opere conſtant, duplici ex materia: ſunt enim lateres, alii fornacibus, alii ſole excocti. Tecta cuneatim coëūt, quemadmodum hic, & hoc in tota Europa: ſed in Natolia tecta plana ſunt in modum tabulati, ſine vllo faſtigio, ſciphones, & canales aquæ pluuiam demittunt, quæ ad illos per Cylindrum deuoluitur.

De Veſtimentis eorum.

CVltus illis ex materia lanæ, lini, & ſerici, ſatis magnificus, veſte *Chautan* vocata, vtuntur ſtricta, laciniosa, & vſque ad talos prolixa, bra-

chas

chas noſtras deteſtantur, vt nimium pudēda exprimētes. Induſia *Gumlech* dicta, ſudariola violaceo colore tingunt, caput illis aggeſtu pepli in turrim ædificatur, & in pyramidem turbinatur, & talis pileus *Tulbent* ſiue *Salma* eorum lingua vocatur. Mulieres diuitum velata facie incedunt, nunquam alienis viris vultum aperiunt, nunquam forum frequentant. Calceamenta *Babucs* vel *Cſiſme* dicta, tam virorum quàm mulierum, in ſolo ſuppactum habent, vt diutius illis vti poſsint.

De Cibariis illorum.

VTuntur & ipſi qouque non peſſimo pane *Echmech* dicto, nigro & albo, quemadmodum & noſtrates, ſed illi ſpargunt quoddam genus ſeminis *Suſſam* vocatum, ſuper recentem panem, poſtea coquitur, quod tribuit magnam ſuauitatem manducantibus, quo nuſquam vtuntur no-

ſtri, præterquam in Hiſpania paſsim in quibuſdam locis, videlicet in regno Granatæ, & circa Ciuiliam. In eduliis illis multiplex ars, & varia conditura: cibus verò maximè ſolennis eſt, puls ex oryza, ita addenſata, vt partes inde manibus decerpantur. Piſcium mira abſtinentia. Carnibus omnibus vtuntur, præter porcinis. Nullæ ibi tabernæ hoſpitiis deſignatæ, aut publica diuerſoria, quemadmodum apud noſtrates, tamē in plateis diuerſa vendūtur cibaria, & alia huiuſmodi ad victum neceſſaria.

De Potu illorum.

TRiplex illis potus: Primus ex ſuccaro, ab illis *Secher* vocato, aut melle diluto aqua, *Tſerbeth* appellatur is potus. Secundus ex vuis paſsis detractis acinis in aqua decoctis, additur deinde aqua roſacea, & aliquantulum veri mellis, & hic potus *Hoſſaph* vocatur, & venditur vbique

que locorum in Turcia, eſt enim dulcis & inflat ventrem. Tertius fit ex illo defruto *Pechmez* appellato, quod ex muſto factum, ſpeciem mellis præ ſe fert guſtu & viſu, diluitur enim aquæ, & datur ſeruis ad bibendum.

De Modo *ſedendi, & comedendi.*

CVm manducandum eſt ſubiiciunt ſtoreas *Hactſer* vocatas, deinde inſternunt tapetia, aut puluinaria. Alii in nuda humo diſcumbunt. Menſa illorum *Tſophra* dicta, ex corio fit, & explicatur, & contrahitur, vt marſupium. Non aſsident noſtrorum more, nec diſcumbunt veterum ritu, vt cubito innitantur, ſed decuſſatim pedibus inter ſe complicatis more ſartorum: antequàm cibum ſumant oratio præmittitur. Raptim comedunt, & magno ſilentio, interim omnes vxores in abdito tenent: ſerui verò poſt duodecimum

annum, non permittunt domum, vbi mulieres ſunt, ingredi, ſed infra duodecimum annum pueri ingredientes, & egredientes deferunt maioribus neceſſaria, qui in alia domo ſegregati procul habitant. Captiuæ verò non habent licentiam egrediendi foras, niſi cum mulieribus Turcarum cùm vaduntin balnea lauatum, vel aliò extra vrbem recreationis cauſa in hortos & vineas (quod ſæpe facere ſolent) ſed ſemper in domibus latitantes operantur, nec permittitur illis cum captiuis ſeruis conuerſari, prout ſuo loco, videlicet in ſequenti capitulo de Afflictione captiuorum, legentes latius intelligere poterunt.

NEC-

NECESSARIA ANNOTATIO.

QVIA hic Peregrinus varias sui libri editiones emisit, & voluit, vt non tantum mores gentis Turcicæ, sed etiam lingua nota fieret occiduis populis, ideo aliquot vocabula ex aliis exemplaribus hic tradere visum est.

Rerum cœlestium vocabula.

Tangri, & allah,	*Dieu.*	*Deus.*
Feriste,	*Ange.*	*Angelus.*
Pegamber,	*Sainct.*	*Propheta.*
Retsul,	*Prophete.*	*Missus legatus.*
Gugh,	*Ciel,*	*Cœlum.*
Vtsmach,	*Paradis.*	*Paradisus.*
Gunes,	*Soleil.*	*Sol.*
Ay,	*Lune.*	*Luna.*
Iulduz,	*Estoille.*	*Stella.*

Temporis nomina.

Il.	*An.*	*Annus.*
Ay,	*Mois.*	*Mensis.*
Hauta,	*Sepmaine.*	*Septimana.*
Gun,	*Iour.*	*Dies.*
Kes,	*Yuer.*	*Hyems.*
Tsoch,	*Froit.*	*Frigus.*
Kar,	*Neige.*	*Nix.*
Buz,	*Glace.*	*Glacies.*
Iagmut,	*Pluye.*	*Pluuia.*
Dolu,	*Gresle.*	*Grando.*

Yaz,	*Esté.*	*AEstas.*
Itsigsiak	*Chault.*	*Calor.*
Tsabah,	*Matin.*	*Mane.*
Oile,	*Midy.*	*Meridies.*
Kindi,	*Vespre.*	
Agsam,	*Tard.*	*Crepusculum.*
Gegse,	*Nuict.*	*Nox.*
Karanlik,	*Tenebres.*	*Tenebræ.*
Aidanlik,	*La lumiere de la lune.*	*Lunæ lux.*
Oth,	*Feu.*	*Ignis.*
Mum,	*Chandelle.*	*Candela.*

Nomina terrena.

Dunye,	*Monde.*	*Mundus.*
Toprak,	*Terre.*	*Solum.*
Denghiz,	*Mer.*	*Mare.*
Ssuy,	*Eaue.*	*Aqua.*
Baluc,	*Poissons.*	*Piscis.*
Engets,	*Escreuisse.*	*Cancer.*
Yelan,	*Serpent.*	*Serpens.*
Dagh,	*Montaigne.*	*Mons.*
Tas,	*Pierre.*	*Saxum.*
Alton,	*Or.*	*Aurum.*
Gumis,	*Argent.*	*Argentum.*
Bacher,	*Aerain.*	*Aes.*
On,	*Plomb.*	*Plumbum.*
Izuk,	*Anneau.*	*Annulus.*
Demir,	*Fer.*	*Ferrum.*
Aesa,	*Denier.*	*Numus argēteus*

Pul, & Ful.	*Monoye dera'n*	*Numus æreus.*

Nomina munerum & Perſonarum.

Adam, & Er,	*Homme.*	*Homo vir.*
Aurath,	*Femme.*	*Mulier.*
Baba,	*Pere.*	*Pater.*
Ana,	*Mere.*	*Mater.*
Oglu,	*FilZ.*	*Filius.*
KeZ.	*Fille.*	*Filia.*
KiZ cardas.	*Sœur.*	*Soror.*
Kardas,	*Frere.*	*Frater.*
Erkech,	*Maſle.*	*Maſculus.*
Diſi,	*Femelle.*	*Fœmina.*
Ioldas,	*Compaignon.*	*Socius.*
Baſſah,	*Capitaine.*	*præfectus.*
Baſſargi	*Marchant.*	*Mercator.*
Ygit,	*Perſonnage.*	*Perſona.*
Chents,	*Ieune.*	*Iuuenis.*
Kogſa,	*Vieil.*	*Senex.*
Kul,	*Serf.*	*Seruus.*
Halaik,	*Seruante.*	*Serua.*
Argath,	*Mercenaire.*	*Mercenarius.*
Rentſper,	*Ouurir.*	*Calo.*
Cian,	*Ame.*	*Animus.*
Acli,	*Memoire.*	*Memoria.*
Cungli,	*Eſperit.*	*Mens.*
Fichir,	*Penſee.*	*Cogitatio.*
Iuregh,	*Cueur.*	*Cor.*
Bas,	*Chief,*	*Caput.*
CuZ,	*Yeulx.*	*Oculi.*

Dis,	*Dent.*	*Dens.*
Dil.	*Langue.*	*Lingua.*
Agzi,	*Bouche.*	*Os.*
Burn,	*Nez.*	*Nasus.*
Kulagh,	*Oreille.*	*Auris.*
Sakal,	*Barbe.*	*Barba.*
Eli,	*Main.*	*Manus.*
Parmach,	*Doigt.*	*Digitus.*
Dernak,	*Ongle.*	*Vnguis.*
Aiag,	*Pied.*	*Pes.*
Arca,	*Dos.*	*Tergus.*
Haß,	*Ventre.*	*Venter.*
Beg,	*Seigneur.*	*Dominus.*
Tselebi,	*Noble.*	*Nobilis.*
Deuulet,	*Riche.*	*Diues.*
Charib,	*Poure.*	*Pauper.*
Facher,	*Poure.*	*Inops.*
Sebri.	*Courtois.*	*Liberalis.*
Tsiftsi,	*Laboureur.*	*Agricola.*
Chuuli,	*Paysant.*	*Rusticus.*
Chur,	*Aueugle.*	*Cæcus.*
Agtsak,	*Boyteux,*	*Claudus.*
Pek,	*Fort.*	*Fortis.*
Ei,	*Bon.*	*Bonus.*
Tsag,	*Sain.*	*Sanus.*
Guzel,	*Beau.*	*Pulcher.*
Ak,	*Blanc.*	*Albus.*
Kezil,	*Rouge.*	*Ruber.*
Ießil,	*Verd.*	*Viridis.*

Hrtsin,

Hatsta,	*Malade.*	*Aeger.*
Cara,	*Noir.*	*Niger.*
IaramaZ,	*Mauuais.*	*Malus.*
Mascara & deli,	*Sot.*	*Stultus.*
Zianly,	*Dommage.*	*Damnosus.*
Feidely,	*Gaing.*	*Lucrum.*
	Animalium.	
Csianauar,	*Beste,*	*Altilia.*
Phil,	*Elephant.*	*Elephas.*
Deue,	*Chameau.*	*Camelus.*
Chater,	*Mule.*	*Mula.*
At,	*Cheual.*	*Equus,*
Essek,	*Asne.*	*Asinus.*
Tsutseger,	*Buffle.*	*Bubalus.*
Tseger,	*Vache.*	*Vacca.*
VkuZ, OcuZ,	*Beuf.*	*Bos.*
Coin,	*Brebis.*	*Ouis.*
KuZu,	*Aigneau.*	*Agnus.*
Cersi,	*Chieure.*	*Capra.*
DomuZ,	*Porc.*	*Porcus.*
Ceik,	*Cerf.*	*Ceruus.*
Tausan,	*Lieure.*	*Lepus.*
Kurt,	*Loup.*	*Lupus.*
Chiopek,	*Chien.*	*Canis.*
Tilki,	*Regnart.*	*Vulpes.*
Kedi,	*Chat.*	*Felis.*
Tsitsan,	*Rat.*	*Mus.*
Charangsia,	*FormiZ,*	*Formica.*
Bit,	*Ver.*	*Vermis.*

Kuss,	*Oyseau.*	*Auis.*
Tauk,	*Geline ou poule.*	*Gallina.*
Gunergsin,	*Colōbe ou colōb.*	*Columba.*

Arbores & fructus.

Agats,	*Arbre.*	*Arbor.*
Odun,	*Bois.*	*Lignum.*
Deghenegh,	*Baston.*	*Baculus.*
Alma agats,	*Pomier.*	*Pomus. sic &c.*

Semblablement les autres noms des fruictz, si tu preposé le nom des fruictz deuant ce nom Agats, qui signifie arbre, lors ilz signifierōt les arbres des fruicts, & si tu ne les prepose pas, il denotera le fruict.

Dicunt lignum Pomi, lignum pyri &c. posito enim noīe ante agatts significāt arborē, posito solo fructus noīe fructū significāt.

Armut,	*Poire.*	*Pyrum.*
Koz,	*Noix.*	*Nux.*
Ingsir,	*Figue.*	*Ficus.*
Zeitt,	*oliue.*	*Oliua.*
Iaprak,	*Fueille.*	*Folium.*
Bagh,	*Vigne.*	*Vitis.*
Vzum,	*Grappe de raisin.*	*Vua.*
Pekmez,	*Miel faict de moust.*	*Mustum coctū.*
Cimis,	*Fruict.*	*Fructus.*
Serab,	*Vin.*	*Vinum,*
Oth,	*Herbe.*	*Herba.*

Bogdai,

Bogdai,	Froment.	Frumentum.
Arpa,	Orge.	Hordeum.
Bacla,	Febue.	Faba.
Tſaman,	Eſtrain ou paille.	Palea,
Thuz,	Poulſiere.	Quiſquiliæ,

Indumenta.

Tſoha,	Drap.	Pannus.
Geitſi,	Veſtement.	Veſtis.
Chautan,	Robbe.	Oblonga veſtis.
Chepeneg,	Manteau.	Penula.
Cumlek,	Chemiſe.	Induſium,
Tulbẽt, Tſalma,	Les bonnetz de toilles.	Tulbant.
Takia,	Bonnet.	Pileus.
Zarchula,	Le bonnet des Ienitſaires	Oblongus rotundusque pileus.
Chuſſak,	Ceincture.	Zona.
Tſachßir,	Chauſſe.	Caligæ.
Teſtemel,	Mouchouer.	Sudariolum.
Bez,	Toille.	Tela.

Calceamenta.

Tſiſme,	Brodequins.	Coriaceæ caligæ,
Babutz,	Souliers.	Calcei.
Patſmagh,	Pantoufles.	Subere Fulti.
Meſt,	Houſeaulx ſãs ſemelles.	Calcei.
Tſarok,	Ceſt vne maniere de soulier ayant au bas	Ruſticum hypodema.

seulement vne piece de cuyr gros, & par dessus lye auec courroyes.

Nomina vtensilium quæ pertinent ad vsum hominum.

Chiligs,	*Espee.*	*Ensis.*
Bitsag,	*Cousteau.*	*Cultellus.*
Eier,	*Selle.*	*Sella.*
Vyan,	*Frain ou bride.*	*Frenum.*
Kaßik,	*Cuilier.*	*Coclear.*
Tsülmek,	*Pot de terre.*	*Olla.*
Tsanak,	*Escuelle.*	*Scutella.*
Ibrik,	*Pot à boire.*	*Vrceolus.*
Testu,	*Vne pinte.*	*Pinta.*
Tsophra,	*Table.*	*Mensa.*
Ymek,	*Manger.*	*Comedere.*
Itsmek,	*Boire.*	*Bibere.*
Oinamak,	*Iouer.*	*Ludere.*
Aglamach,	*Pleurer.*	*Flere.*
Culmech,	*Rire.*	*Ridere.*
Islemek,	*Ouurager.*	*Perficere.*
Erlamak,	*Chanter.*	*Canere.*
Tsalmak,	*Sonner.*	*Psallere.*
Tsagarmak,	*Crier.*	*Clamare.*
Kiahat,	*Epistre.*	*Epistola,*
Calam,	*Plume.*	*Calamus.*
Diuit,	*Ancre.*	*Atramentum.*
Iazi,	*Escripture.*	*Scriptura.*
Kitab,	*Liure.*	*Liber.*

Ochu-

Ochumag,	*Doctrine.*	*Doctrinam.*
NamaZ Kelmak,Oraison.		*Orare.*
Ekmech,	*Pain.*	*Panis.*
Eth,	*Chair.*	*Caro.*
Peiner,	*Fourmage.*	*Caseus.*
Tsut,	*Laict.*	*Lac.*
Iugurt,	*Prins ou coagulé.*	*Coagulatum.*
Iumurta,	*OeufZ,*	*Oua lac.*
Iag,	*Gresse.*	*Adeps.*

Et eodem nomine vocant Butyrum seuum oleum &c. Sed præposito fructus aut arboris nomine vt de oliua. verbi gratia dicatur.

Zeith iaghi,	*Huile.*	*Oleum.*
Tsorba,	*Brouet.*	*Ius.*
As,	*Mets de viāde.*	*Victus.*
Cemich,	*Os.*	*Os.*
Pilau,	*Des mets de ris.*	*OriZa cocta.*

Nomina locorũ proprietatibus aptanda.

Memleket,	*Royaulme.*	*Regnum.*
Seher,	*Ville.*	*Ciuitas.*
Chu,	*Grange.*	*Horreum.*
Atsar,	*Chasteau.*	*Castrum.*
Euf,	*Maison.*	*Domus.*
Iol,	*Voye.*	*Via.*
Biuk,	*Grand.*	*Magnum.*
Cussuk,	*Petit.*	*Paruum.*
Kalon,	*Gros espeZ.*	*Densum.*
VZun,	*Fort hault.*	*Procerum.*

Bir,	i.	*Vnum.*
Ichi,	ii.	*Duo.*
Vts,	iii.	*Tria.*
Dort,	iiii.	*Quatuor.*
Bes,	v.	*Quinque.*
Alti,	vi.	*Sex.*
Iedi,	vii.	*Septem.*
Tſekez,	viii.	*Octo.*
Dokuz,	ix.	*Nouem.*
On,	x.	*Decem.*
On bir,	xi.	*Vndecim.*
On ichi,	xii.	*Duodecim.*
On vts,	xiii.	*Tredecim.*
On dorth,	xiiii.	*Quatuordecim.*
On bes.	xv.	*Quindecim.*
On alti,	xvi.	*Sexdecim.*
On iedi,	xvii.	*Septemdecim.*
On tſekez,	xviii.	*Octodecim.*
On dochuz,	xix.	*Nouemdecim.*
Igermi,	xx.	*Viginti.*
Igermi bir,	xxi.	*Viginti vnum.*
Igermi ichi,	xxii.	*Viginti duo.*
Igermi vts.	xxiii.	*Viginti tria.*
Igermi dort,	xxiiii.	*Viginti quatuor.*
Igermi bes,	xxv.	*Viginti quinque.*
Igermi alti,	xxvi.	*Viginti ſex.*
Igermi iede,	xxvii.	*Viginti ſeptem.*

Igermi

Igermi tsechex,	xxviii.	*Viginti octo.*
Igermi dokuz,	xxix.	*Viginti nouem.*
Otuz,	xxx.	*Triginta.*
Kerc,	xl.	*Quadraginta.*
Elli,	l.	*Quinquaginta,*
Altmis,	lx.	*Sexaginta.*
Ietmis,	lxx.	*Septuaginta.*
Tseksen,	lxxx.	*Octoginta.*
Dokstan,	lxxxx.	*Nonaginta.*
Iuz,	c.	*Centum.*
Bin,	M.	*Mille.*

SALVTATIO
Turcarum, Perſarum, & Arabum, hæc eſt.

Sellam	*aliech*	*Tſultanum.*
Pax	tibi	Princeps.
Sellam	*aliech*	*Baba.*
Pax	tibi	Pater.

Sellam aliech Ana. Pax tibi Mater, &c. Ita & alios ſeriatim ſecundum dignitatem perſonæ ſalutare licebit.

RESPONSIO
eorum.

Alechmi	*Sellam*	*Rahmatullah.*

Et tibi quoque pacem donet miſericors Deus.

Berechyat	*tſeudigum.*
Benedictionem	amice mi.

DIA-

DIALOGVS INTERrogationum, & reſponſionum Turcæ cum Chriſtiano. Et primò Turca ad Chriſtianum hoc modo.

Handa gidertſen bre Giaur?
Quo vadis ô Chriſtiane?

RESPONSIO Chriſtiani.

Stambola giderum Tſultanum.
Conſtantinopolim verſus pergo Princeps.

TVRCA.

Ne iſſum var bu memleketten?
Quid negotii habes in his regionibus?

CHRISTIANVS.

Bezergelik, ederum, Affendi,
Mercaturam, exerceo Domine.
vel, *Maſlahatom, var, anadolda.*
Mihi negotium eſt in Aſia.

TVRCA.

Ne habar ſcizum gilerden?
Quid noui fertur in veſtris partibus?

CHRISTIANVS.

Hits neſtc bilmezom tſaa dimege.
Neſcio quid noui ſcire cupis, vt dicam tibi.

TVRCA.

Gioldaſſum varmi tſenumle?
Eſt ne tibi comes?

CHRISTIANVS.

Joch, Jalanuz, gheldum,
Non, ſed ſolus, veni.

TVRCA.

Benumle gelutmiſun?
Mecum placet ne venire?

CHRISTIANVS.

Jrachmider tſenum iataghom?
Eſt ne procul tuum hoſpitium?

TVR-

TVRCA.

Iachender bundan gustereim tsaa.
Prope est hinc, ostendam tibi.

CHRISTIANVS.

Gel ghusteriuere Allaha tseuertson.
Veni ostende, si Deum amas.

TVRCA.

Kalch iochari tur bonda.
Erige te sursum, sta hîc.

CHRISTIANVS.

Hanghi darastan der bilmezum
In qua parte est, nescio.

TVRCA.

Tsag eline bacha ghun doghutsine
Ad dexteram respice ad orientem.

CHRISTIANVS.

Bir buch evv atsarghibi
Vna alta domus tanquam castellum
gurunur omider?
apparet, illúdne est!

TVRCA.

Gercſtkſon oder, iaken deghilmi?
Verus es, illud eſt, propè nónne eſt?

VALEDICTIO.

CHRISTIANVS.

Alaha tſmarladoch tſeni
Deo commendo te,
Ben oraa gitmezom.
Ego illac non ibo.

TVRCA.

Bre neden Korkartſon? nitcie gelmetsō?
He quem times? quare non venis?

CHRISTIANVS.

Benum iolum oraa deghelder.
Meum iter illac non eſt.

TVRCA.

Vargeth tſagloga eicr ghelmeſon.
I bonis auibus, ſi non vis venire.

CHRISTIANVS.

Gegſien hair oltſon.
Nox fauſta tibi ſit.

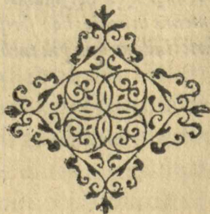
TVR-

TVRCA.

Aghbate	*hair*	*oltſon.*
Et	tibi	fœlicior.

Ben Kurtuldom tſoch ſuccur Allaha.
Ego liberatus ſum, ſumma laus Deo.

Hæc pauca Turcicæ linguæ vocabula tibi non neceſsitatis ſed delectationis gratia generoſe lector adiunxi: vt ſcias quàm ſint craſſa atque barbara. Faxit Deus Opt. Max. vt illis noſtra magis, quàm nobis eorum ſint neceſſaria.
Vale.

IOAN. GOT. CHRISTIA-NO LECTORI.

Afflictum à Turcis vis Christũ noscere Lector?
Membra libro hoc Christi dilaniata leges.
Christiadũ vt manibus manicas funésq; lacertis,
Et collo iniiciat vincula Turca ferox.
Vt pecudis ritu hos vendat, (si fortè quis æger
Occidat, ille feris obuia præda iacet.)
Vt profugi trabibus nantes mergantur in vndis
Paßim: his captos vt mala dira premant.
Fiat & vt Christi mystes agitator aselli.
Lignum vendat, oues pascat, aretq; solum.
Vt Mahumetæo iuuenésque, senésque tyranno
Annua dependant lege tributa pari.
Vt doleat mater coram sua pignora cernens
Seruitio abduci Rex Solymanne tuo.
Denique tormenta inuenies hoc scripta libello
Horrida, Christiadum quæ pia turba luat.

DE AFFLICTIONE TAM CAPTIVORVM, quàm ſub tributo viuentium Chriſtianorum.

CAP. II.

Quomodo Chriſtiani in bello à Turcis capti diſtrahuntur.

SVSCIPIENTI Turcarum Imperatori, aduerſus Chriſtianos expeditionem, inter reliquos mercatores ſemper comes eſt ingens turba mangonum,& laniſtarum, camelis inſidentium:hi in ſpem mancipiorum longiſsimas catenas ſecum deferunt, in quibus facilè quinquageni aut ſexageni per ſeriem colligantur. Iidem quoſcunque non abſumit hoſtilis gladius,à prædatoribus emunt,quod illis ea lege permiſſum eſt,ſi principi decimas mancipiorum

præſtent, reliquos ipſis vel in ſuum vſum, vel ad nūdinationem detinere fas eſt, nec vlla apud illos vberior aut frequentior mercatura, vt & olim apud Romanos fuit, qui merces nullo vitio emptas, & in quibus euictio timeri non debuit, res mancipi appellabant.

Quibus rebus Turcarum Imperator ſuos captiuos deſtinet.

SEnes & vtriuſque ſexus iuuentutem, quæ illi decimarum nomine obtigit, ita diſcernit, vt grandiorem ætatem ad agriculturam vēdat, qui tamen rariſsimè capiuntur: rarò enim eis parcunt, quos ætas multorū annorum parum vendibiles fecit. Puellas verò & iuuenes ad certum locum relegant, qui ipſorum lingua *Saraì* vocatur, vt ibi certis artibus inſtruantur, quò illis in poſterum commodius vtantur. ac primùm id agitur, vt abnegata Chriſtiana fide, circun-

cuncidantur. Iámque eorum cæremoniis initiati,diligenter pensitatis per Physiognomiã lineamentis corporis, pro cuiusque indole, vel ad leges eius gentis discendas, vel ad militiam destinantur, si maior vis corporis quàm ingenii appareat: dãtúrque in stipendium quotidianum duo vel tres *Abcse* numi,quos *Aspras* vocant,qui sexaginta,faciunt vnum coronatum:id ad cibarium & vestiarium sufficere arbitrantur, donec in expeditionem sit abeundum. Rudimentis militiæ ita imbuuntur, primum pro teneritudine virium datur leuior arcus, mox crescente robore, & peritia,grandior ac grauior,donec bello sit idoneus. Adest magister seuerissimus exactor quotidiani exercitij, quotiescunque à scopis errant, toties flagris cæduntur,atq; isti ascribuntur ordini *Solaclarorum*,id est,sagittariorum. Alii in hoc erudiuntur,

vt Ienitſeris cooptentur:iſti quoque ſuos præceptores habent,qui illos ad quottidianam batuationem cogunt, bini,inter ſe baculis decertant.Reliqui proh nefas,in quibus maior gratia formæ,ita abſcinduntur, vt nihil virile in toto corpore appareat, grauiſsimo cum diſcrimine vitæ: quòd ſi euadant, non in aliud ſunt incolumes quàm in obſequium ſceleratiſsimæ libidinis, mox ſeneſcente pulchritudine, ad officia eunuchorum, vt matronas ſeruent deputantur, aut cuſtodiendis equis & mulis, aut culinæ miniſteriis addicuntur.

Quomodo agatur cum puellis,& reliquis mulieribus.

QVæ luculentæ pulchritudinis ſunt, eliguntur in concubinas: mediocres dantur matronis ad officia pediſſequarũ, inter quæ adeò ſunt nonnulla fœda miniſteria, vt honeſtè dici non queant: coguntur

enim

enim illas ſequi cum vaſculo aquæ, quando ad exonerandum aluum, & perpurgandum eas partes egrediuntur. Aliæ ancillaribus operibus, vt textrinæ mancipantur. Nullis ex omnibus liberum eſt vel Chriſtianā fidem reſeruare, aut ſpem libertatis quàm diu viuit, concipere.

Quomodo reliqui Turcæ cum mancipiis agant.

HActenus quid Imperator Turcarum agat, diximus: nunc quid priuati iſti, cùm primùm nouitios

adepti sunt, omnibus minis, promissis, blanditiis agunt, vt recens mancipium circuncisionem admittat: id vbi fecerit, humanius aliquanto tractatur, cæterùm spes redeundi in patriam planè abscissa est: conanti enim id, pœna incendii destinata est. Hi quia firmiores creduntur, ac minus fugaces, à dominis ad ministeria castrensia assumuntur, libertas tum demum competit, vbi vel ipse annis inutilis potius reiicitur à domino, quàm dimittitur: vel vbi dominus in bello inter pericula mortis libertatem legarit. Matrimonia illis quidem permissa sunt, sed liberi eorum pro arbitrio Domini distrahuntur, quæ res sapientiores à nuptiis abhorrere facit. Alios qui circuncisionem repudiant, immaniter tractant: quam miseriam per tredecim annos expertus sum: nec vllis verbis consequi possum, quid sit calamitatis in hoc

genere

genere vitæ.

Quomodo agitur cum Christianis artium Mechanicarum ignaris.

DVrissima illorum sors est, qui artes mechanicas non didicêre: eæ enim solæ ibi in honore ac pretio sunt, quamobrem literati, sacerdotes, nobiles homines, qui in otio vitam degerunt, vbi in horum manus venêre, omnium miserrimè habentur. Mango enim in illos, vtpote vix vendibiles, nullos sumptus facere sustinet, hi pedibus capitibúsque intectis, ac plerunque maiore parte corporis nudi inambulant: nullus enim nouus cultus detritis veteribus vestimentis succedit, per niues, per saxa, æstates & hyemes detrahuntur, nec finis donec vel moriantur, vel stultum dominum, qui malam mercem emat, inueniãt, talis enim illorum est iudicatio. Cæterùm nemo omnium tam est fœ-

lix, cuiuſcunque vel conditionis, vel ætatis, vel artis, vel formæ, vt eum in itinere ægrotantem apud hoſpitem deponat. Primùm cogitur flagris ire, id ſi non poteſt, iumento imponitur, ibidémque ſi ſedere nequeat, prono corpore alligatur, non aliter quàm ſarcina aliqua, aut mantica: morientem detractis veſtibus in proximam foueam aut vallem canibus & vulturibus abiiciunt.

Quomodo recenter capti in itinere tractentur.

NOn ſolùm perpetuę catenæ concaptiuos includũt, ſed manibus quoque in itinere manicas addunt: paſſus vnus inter ſingulos interſtitij eſt, ne ſe mutuò conculcent: id ideò faciunt, ne à mancipiis lapidentur. Quum enim ſinguli mangones ingentem numerum ducant, adeò vt decem ſæpe quingentos homines cõ catenatos habeant, vim metuunt tã-

tæ multitudinis, si ad iactum liberas manus haberent. Cæterùm vbi nocti concedendum, vinculis quoque pedes onerāt, eósque supinos omni iniuriæ aëris exponunt. Mulieribus verò humanior conditio est, quæ valēt robore, pedibus incedunt: teneriores in iumentis vectantur: quæ adeò infirmæ sunt, vt iactationem iumenti non ferant, in corbibus tāquam anseres gestantur. Nox illis tristior est, aut enim munitis locis includuntur, aut mangonum impuram libidinem pati coguntur. Auditúrque ingens ploratus per tenebras adulescentium vtriusque sexus vim patientium, nec sexennis aut septennis ætas miseros à tali fœditate defendit, adeò scelerata gens, & contra naturam & ante naturam libidine sæuit,

Quomodo Venalitij tractentur.

VBi dies illuxit, in forum venales tanquam greges ouium, aut ca-

prarum producuntur. Conueniunt mercatores, ſtatuitur pretium: ſi placet mancipium, detractis veſtibus futuri domini oculis exponitur, inſpiciuntur omnia membra, tentantur, explorãtur, nunquid vitij in iuncturis aut articulis reſideat. Si diſplicet, reiicitur ad mangonem, toties id paſſurus, quoties empturiens aliquis aduenerit: ſi placet, abducitur ad grauem ſeruitutem, vt vel arator, vel paſtor ſit, ne duriora commemorem. Multa ſunt ibi inaudita exempla miſeriæ.

ſcriæ. Cæterùm homines iugo copulatos aratrum ducere nonnunquam vidi. Ancillæ arctiſsimæ habentur in perpetuis laboribus & extra conſpectum virorum, & ne cum conſeruis quidem illis vlla confabulatio permittitur. Si quis cum vxore & liberis captus fuerit, hunc libentiſsimè magnates emunt, & villis præficitur, vt curam vel aruorum, vel vinetorum, vel paſcuorum agat, nati ex illis vernæ fiunt. Si in Chriſtiana fide perſeuerauerint, ſtatuitur certum tempus ſeruiendi, quo elapſo liberi fiunt: filii tamen eorum niſi redimantur, in ſeruitute manent, pro domini arbitrio, vel in iiſdem ſedibus manſuri, vel aliò transferendi: nulli enim ibi ſunt aſcriptitii glebæ, quibus certa ſit ſedes ſeruitutis. Si cupiunt poſt adeptam libertatem in patriam redire, dantur diplomata commeatus. Verùm illis qui noſtram religionem

abiurarũt, nec certum tempus eſt ſeruiendi, nec vllum ius in patriam redeundi, ſpes libertatis ſolũmodo pendet à domini arbitrio, vbi tamen libertatem nacti fuerint, ſoluunt decimas vt cæteri Turcæ, à reliquis tamen oneribus, quibus Chriſtiani premũtur, immunes ſunt.

De illis Captiuis quos paſtores faciunt,

DVra vita agricolarum, durius tamen agunt qui ad paſtoritias curas emuntur, viuendum illis in ſolitudine, perpetuò noctes & dies ſub dio agendum : dominus cum vxore ſolus in tentorio verſatur, & præter tuẽdi gregis officia, penulas & tapetia ſucciſiuis horis facere coguntur. Singulis menſibus paſcua mutant, de montibus in montes ſe transferentes. Qui humaniores ſunt, dant aliquam mercedulam ſeruis, qualem dimẽſum fuiſſe apud Romanos legimus, id in pecu-

peculium cedit, quod conseruant vel in viaticum, si in patriam post libertatem adeptam redire velint, vel ad alias necessitates vitæ. Cæterùm id nō vbique fit, est autem illud miserum blandimentum seruitutis, quo illos à consilio fugæ retrahunt. Illis autem qui Christum abnegarunt, iàmque recutiti sunt, quia certi sunt, quód non fugient, nihil tale indulgetur.

De *Fuga captiuorum ex Europa.*

FAcilior fuga illis, qui in Europa agunt, quàm qui in transmarinas regiones venduntur: his enim præter flumina nihil traiiciendnm, quæ facilè enantur, maior difficultas in Hellesponto transmittendo. Qui autem fugam instituunt, tempore messis id soliti sunt facere, vt & facilius in segetibus lateant, & inde victum habeant, noctu autem fuga initur, per diem aut in syluis, aut in paludibus, aut in segetibus sese ab-

dunt, malúntque à lupis aliísque bestiis deuorari, quàm ad veteres dominos retrahi.

De *fuga ex Asia minore*.

QVi ex Asia fugam moliuntur, Hellespontum petunt, inter Gallipolim & arces illas olim Seston & Abidon nunc autem *Bogaz Asar* dictas, id interpretari potest, castella faucium maris, ibi enim mare angustissimum est. Hi secum deferunt securim & funes, vt & ligna cædant, & colligant, quò inde ratem faciant ad traiectionẽ maris, nihil nisi salẽ secũ deferentes nocte raticulam inscendunt. Si venti & fortuna maris fauet, tribus aut quatuor horis traiiciunt, sin minus, aut pereunt in fluctibus, aut ad littora Asiæ reiiciuntur. Emenso mari mõtes petunt, polumq́;, & booten inspectantes ad Boream tendunt. In fame glandibus aut herbis sale conditis sese sustinent. Si plu-

res

res societatem fugæ inierint, noctu opiliones inuadunt, quibus occisis, quicquid ibi alimenti inuenerint, secum asportant, sæpè tamen & ipsi pereunt occisi ab opilionibus, vel ab eisdem capti, & pristino hero traditi, ad veterem seruitutem rediguntur. Cęterùm longè plures pericula absumunt, quàm incolumes euadunt: aut enim naufragiis, aut dentibus bestiarum, aut ferro inimicorũ, aut postremò fame pereunt, cùm longior erratio in fuga contigerit.

De Pœna fugitiuorum.

FVgitiuis multiplex pœna: alii enim suspensi pedibus dirisimè flagellantur. qui enim homicidium committunt, illis plantæ pedum in multos sulcos cultro rescinduntur, & rescißis sal inspergitur: quibusdam furca ingens ferrea cum ferro collari inseritur, quam dies noctésque in longum tempus gestant.

De Græcorum, & Armeniorum pietate erga captiuos.

MOrtis pœna & confiſcatio omnium bonorum illis infligitur, qui captiuorum fugam inſtituunt. Tamen non ceſſant Armeni & Græci captiuos Chriſtianos apud ſe occultare, & deformatos ſuo cultu deducere ad naues Venetas, vel aliorum Chriſtianorum, dántque viaticum & omnia neceſſaria, nec vllum pietatis genus omittunt: eandem enim pietatem noſtrorum aiunt ſe experiri, ſi quando Romam vel Compoſtellam venerint.

De Incantatione Turcarum contra fugientes.

HAbent quoddam genus incantationis, quo inuitos retrahūt. Nomen ſerui in ſchedula ſcriptum ſuſpenditur in tabernaculo, vel domicilio ſerui, deinde diris verbis & deuotionibus illius caput impetunt: dein-

deinde fit vi dæmoniaca, vt fugiens putet ſibi in itinere vel leones vel dracones incurrere, vel mare vel flumina contra ſe exundare, vel omnia tenebris nigreſcere, iisq́ue terriculis repulſus ad herum redit.

Memoriam Christi paulatim in prouinciis olim Chriſtianis aboleri.

SVperſunt adhuc aliqui, qui meminêre expugnationem Conſtantinopolis, & regna Græciæ, Albaniæ, Valachiæ, Seruiæ, quam *Boſnam*

vocant Turcæ, in prouincias redacta, illi quidem Christum tenaciter retinent, sed iuuentus dediscit, breuíque futurum, vt plena sit obliuio Christianitatis. Idem futurum in Croatia, Hungaria, Sclauonia, quæ recentia additamenta sunt & auctaria Turcici imperij.

Quæ conditio debellatorum.

VBi prouinciam cepit, omnia prouincialium bona tam mobilia quàm immobilia in prædam cedunt. Nobilitatem stirpitus excindit, præcipuè regiam sobolem. Et quòd nunc Ioannis Regis filio fauent, non alio consilio faciunt, quàm si illis Hungaria adimatur, eum immittant ad res nouas moliendas: vbi illis secura possessio Hungariæ fuerit, haud dubiè è vita tolletur: nam Turcæ in ea re nec generis, nec soceris, imò ne fratribus quidem parcunt. Clericos si nō occidunt, omni fortuna & dignitate

nudatos ad ludibrium & mendicitatem relinquunt. Campanas omnes & organa,& alia inſtrumenta Muſica templis adimunt , imò ipſa templa prophanata ſuo Mehemmeto conſecrant: Miſera & humillima ſacella Chriſtianis relinquunt,vbi ſacra non publicè ſed diſsimulanter & ſilẽtiosè faciant: quæ vbi vel terræmotu corruerint, vel incendio deflagrauerint, vel ætate computruerint,non licitum eſt inſtaurare,niſi magna pecunia depenſa. Concio & annuntiandi Euangelii munus planè interdicitur: nec fas eſt quenquam Chriſtianum Rẽp. attingere, aut arma geſtare, aut ſimili cultu cum Turcis indui, aut quæ hilarioris vitæ ſunt ſpectacula edere, vel choreas ducere. Si iniuria fit contumelioſiſsimis verbis vel tibi, vel Chriſto, tacendun atque ferendum eſt. Quòd ſi aliquid indignius contrà loquaris de eorum religione, in-

uitus circunci deris:tum si hiscas contra Mehemmetum, ignes & incendia tibi parantur. Et si Christianus eques prætereat *Musulmannum*, id est, Turcarum religione initiatum, necessum est, vt de equo descendat, & cernuo vultu sedentem adoret: quod nisi fit, fustibus ab equo deiicitur.

De sacerdotum & monachorum sub Turcæ tributo viuentium conditione.

SAcerdos & monachus pessima illic conditione sunt, vt sacrilegia & scandala Dei & hominum existimãtur, nihil de Ecclesia accipiunt: Feriatis diebus pauxillulum panis à mulierculis nonnullis porrigitur: cæteris diebus nihil datur. Ipsi lignationibus viuunt: nam mos est, vt ligna in syluis cædant, hísque dorsum aselli onerant, ea cum merce per omnes plateas ambulant, ligna venalia proclamantes.

De Tributis Christianorum.

QVartas omnium fructuum dant Christiani:& istiusmodi quartatio non solum ex prouentibus agrorum & pecorum colligitur, sed etiam mechanici de suo quęstu quartas dependunt. Deinde est & aliud onus capitationis, qua singuli quotquot sunt in vna familia, singulos ducatos soluunt. Si parentes soluere nequeunt, ad liberos suos in seruitutem vendendos compelluntur. Alii in catenis vincti, ostiatim obambulant ad stipem emendicandum, quòd si ne ita quidem soluendo fiũt, perpetuis carceribus mancipantur. Iam cùm omnia officia præstiterint, adhuc semper ius est Turcæ optimũ quenque ex liberis deligere, quem circuncisum summotúmque à cõspectu parentum in militiam alit, nec vnquam ad parentes redit: & primùm, quia puer facilè Christum obliuione

dediſcit, mox etiam parentes & conſanguineos, adeò vt ſi inter eos verſetur, neminem ſuorum agnoſcat. Nemo verbis id explicare poteſt, quibus lacrymis, gemitu, ſingultibúſue, iſtiuſmodi diuulſio fiat. Pater filium quem in cultum Chriſti educauerat, rapi videt ad militiam Sathanæ, vt Chriſtum oppugnet: filius abſtrahitur à parentibus, perpetuò inter alieniſsimos victurus, quicquid charum eſt ſanguine, ſodalitate gratum, familiaritate amicum relicturus: poſtmodum in eorum numero futurus, quos Græci ἀπάτορας & ἀμήτορας vocare ſolent. Et hi quanquàm magnopere à fide Chriſtiana degenerarunt, plerique tamen eorum, Euãgelium Ioannis pro amuleto certiſsimo ſub axillis portãt, videlicet, In principio erat verbum, Græcè aut Arabicè ſcriptum totum vſque ad finem. qui ſummopere magnoque cum deſiderio Chriſtianorũ gla-

gladium) de quo vates Turcicus loquitur, vt in sequenti capitulo intelligetur) expectant, ad vindicãdum, & liberandum Christianos de Afflictionibus, & persecutionibus eorum. Qui, quòd hactenus contra eos non maturauerit, quicunque sunt in causa & quocunque animo id faciant, pessimè profectò de Christiana religione mereri videntur. Nunc amisso fratre Georgio Cardinali Varadiensi (proh nephas) quàm citò amisimus Temesuarum ? doleat nunc Hungaria, ploret Transyluania, caueant posthac sibi Polonia, Lituania, Russia, Prussia, Moschouia, Datia, Dania, Cotia, Noruegia, & Suetia. Idem prædicatur, & de Austria, Morauia, Slesia, Bohemia, Saxonia, Germania, Anglia, Scotia, Hispania, & Francia. Nec fœliciora speret Roma, Venetia cum tota Italia, faxit (precor) Deus, vt hæc fœliciorem, quàm

ſuſpicor, finem aſſequantur.

DIALOGVS SALVTAtionum Linguæ Sclauonicæ.

SALVTATIO.

Pomozi bogh goſpodaru.
Adiuuet Deus Patrone.

RESPON.

Dobro doſſao prijateliu.
Bene veniſti amice.

INTERR.

Ieli ouay praui puth v Kalipolie?
Eſtné hæc recta via in Calipolim?

RESPON.

Ni brate zabludioßi daleko.
Non frater, deuiaſti longè.

INTERR.

Od koießi zemlie Kazuimi.
Ex qua es regione? indica mihi.

RESP.

RESPON.
Od Vlaske zemliessam od Benetak
Ex Italorum regione sum, é Veneria.

INTERR.
Vkasi mi puth praui takoti boga,
Ostende mî iter rectum propter deũ.

RESPON.
Hodi ssamnon neboisse nistar.
Veni mecum, nec timeas quicquam.

INTERR.
Ieda Koie glasse imas Kazuimi.
Si quid noui habes indica mî.

RESPON.
Ne takomi vire da znam prouidalbih ti
Non ad meam fidem, si scirem indicarem tibi.

VALEDICTIO ET GRATIARUM actio eorum.

Ostai zbogõ brate onie grad Kamogres
Mane cum Deo frater, illa est ciuitas quo pergis.

RESPON.

Poi zbogom i bogh te zdrauo noßio
I cũ deo & deus te incolumem ferat.
Hualu ti imam i dobrati nots bila
Gratiam tibi habeo & fauſta tibi
nox ſit.

DOMINICA ORATIO
Sclauon. Ling.

Otſſe naß, Ki yeßi na nebeßi,
Pater noſter qui es in cœlis,
ſſuetiſſe ime tuoie.
ſanctificetur nomen tuum.
Pridi Kralyeuſſtuo tuoie, budi
Adueniat Regnum tuum, fiat
Volia tuoia, Kako na nebu i
voluntas tua, ſicut in cœlo &
na zemlij. Kruha naſſega
in terra. Panem noſtrum
ſſagdaniega dai namga danaſſ, i
quotidianum da nobis hodie, &
odpuſciainam dughe naſſe, Kako
dimitte nobis debita noſtra, ſicut

i mi

i mi odpuſciamo duſuikon
& nos dimittimus debitoribus
naßijm, i nepeliai nats v
noſtris, & ne nos inducas in
napaſt, da izbaui nats od
tentationem, ſed libera nos à
nepriazni, Amen.
malo, Amen.

SALVTATIO
Angelica.

Zdraua Mario miloſti puna,
Aue Maria gratia plena,
goſpodin ſtobom, blaſena ti meu
dominus tecum, benedicta tu in
ſenami, i blaſen tſad
mulieribus & benedictus fructus
vtrobe tuoye Ieſus Kriſtus. Sueta
ventris tui Ieſus Chriſtus. Sancta
diuo Mario, maiko boſya,
virgo Maria, mater Dei,
moli zanats griſniche tſada,
ora pro nobis peccatoribus, nunc

i v vrime smerti nasse, Amen.
& in hora mortis nostræ, Amen.

PEREGRINVS
Lectori S.

Visum est nobis humaniss. Lector, nonnulla vocabula Sclauonicæ linguæ addere, vt scias quàm differat Sclauonica à Persarum lingua, qua Turcæ vtuntur. Scias etiam, quòd omnibus hac lingua peritis tutò adire licet Croatiam, Dalmatiam, Russiam, Valachiam, Seruiam, Bohemiam, & Poloniã, quamuis propter prouinciarum distantiam in quibusdam vocabulis ac prolatione nonnihil differant, vt Itali ab Hispanis, Germani à Flandris. Nec te lateat, Ruthenos ac Seruios eadem lingua vti in officiis diurnis. Habent enim XXXIIII. literas Græcis non multum dissimiles. Sic etiam Croati: sed horum literæ plu-

rimum

rimum ab illis differunt forma, numero tamen & prolatione ſimiles ſunt. Et ideò impoſsibile eſt nobis Latinis characteribus, ipſorum vocabulorum veram prolationem imitari. Turcæ quoque eadem lingua in aula eorum Regis, & in confiniis Sclauoniæ verſantes, vtuntur. Vale.

IOANNIS VERSOSAE CAESARAVGVSTANI TETRASTICHON.

Hinc alacres in bella animos, hinc sumite vires,
Et gladiũ in sæuos stringite vtrunque Getas
Ecce vt prædicunt Turcarum oracula Genti
Ipsa suæ, à vestris viribus interitum.

Idem in disputationem.

Hic præbet propriis Mahomet sua pectora telis,
Et qui tam multos ceperat error abit.
Agnoscunt quidam diuini mystica verbi,
Nonnullis Turcis spiritus alme places.
Quos ne destituat doctrinæ purior aura,
Quod patrio relegant hic liber ore docet.
Discent queis precibus necnon ratione vocãdus
Sit Deus, atque fide symbola sancta legent.
Accedunt quædam, quæ si cognoscere curet
Lector, habet paruæ commoda magna moræ.

DE CHRISTIANORVM CLADIBVS ET CALAMItatibus: deinde de *suæ Sectæ interitu & de Turcarum ad fidem Christi conuersione.* CAP. III.

Vaticinium Infidelium lingua Turcica.

PAtissahomoz ghelur, Ciaferun menleketi alur, keuzul almai alur, kapzeiler, iedi y ladegh Giaur keleci csikmasse, on ikiyladegh onlaron beghligh eder: cui iapar, baghi diker bahcsai bagblar, oglikezi olur: onichi yldenssora Hristianon keleci csichar, ol Turchi gheresinetus chure.

SEQVITVR INTERPRETatio eiusdem.

IMPERATOR noster veniet, ethnici Principis regnum capiet, rubrum quoque

pomum capiet, in suam potestatem rediget: quòd si septimum vsque annum Christianorum gladius non insurrexerit, vsque ad duodecimum annum eis dominabitur. Domos ędificabit, vineas plantabit, hortos sepibus emuniet, liberos procreabit, & post duodecimum annum (ex quo rubrum pomum in illius potestatem redactum fuerit) apparebit Christianorum gladius, qui Turcam quaqua versum, in fugam aget.

Sequitur commentarius.

P*Atissahomoz*) est nomen dignitatis, compositum cum pronomine pluralis numeri, & significat Rex noster, siue Imperator noster. Solent enim eodem nomine dignitatis Romanum Cæsarem, simul & reliquos Reges Christianorum appellare, vt *Vrum patissah*, id est, Romanus Imperator. *Vngruz patissah*, id est, Hungarus Rex, & *Frenk patissah*, id est, Gallus.

lus Rex. Quare non attribuitur inferioris cōditionis magnatibus nisi Imperatoribus & Regibus, *Patissah*: plerunque etiam pro Duce ab eis accipitur, nec abs re. Cùm Dux à ducendo sit dictus: id tamē nemo debet dubitare, quin ille Vates Turcicus, per istud Vocabulum *Patissah*, aliquem potentissimum Tyrannum ad Christianos opprimēdos (hoc loco) suis sequacibus voluit significare. Præterea & Rex Persarum eodem nomine ab ipsis solet appellari: sed sæpius fit, vt vocetur *Sultan*, quod nomen designat Principem, vt *Sahi Sultan Zmail*, quia hic modernus Rex Persarum Sophi habet proprium nomen *Zmail*, quod significat Ismaelem. Habent & aliud nomen dignitatis Regum, *Hun*Ker, sed hoc nomine nullum audiui vnquam vel ex Christianorum vel infidelium Regibus appellari, præterquam ipsum Suleimannum

eorum Regem, qui nunc rerum potitur, quod tamen nescio an significet Hunnorum dominum. Id enim Germanicâ propemodum vox indicare videtur *Hunch heer*, id est, Hunnorum dominus. *Ghelur*, est verbum futuri tẽporis quod significat veniet.

Csiaferun, est nomen, quod significat gentilem siue Ethnicum. Solent enim omnes Christianos hoc nomine appellare, quamuis etiam alia habeant vocabula ad interpellandos Christianos, vt sunt *Gyaur*, & *Kaur*: sed *Gyaur*, vnum significat hominem, si non addas *lar* terminationem, quæ apposita fit pluralis, vt *Gyaur*, siue *Kaur*, id est, Christianus: *Gyaurlar*, siue *Kaurlar*, id est, Christiani. Sed *csiafer*, etiam sine illa terminatione, quæ plurali attribuitur numero, multitudinem nationũ designat: sed quia textus habet *Csiaferun*, estque genitiui casus per additionem

nem *vn*, vt *Csiafer*, id est, gentilis in nominatiuo. *Csiaferun*, id est, gentilis in genitiuo, quasi dicerent gentilis Regis, vel gentilium.

Memleket, significat Regnum, quamuis, & alia habeant diuersa vocabula ad significandum Regnum: imposuit huic bono viro Persicæ linguæ ignorantia. Quia hæc terminatio stan aut istā nil omninò significat sed fini additur prouinciarũ vt apud nos Anus in Romanus &c. vt *istan*: quia cũ Italiæ, siue Franciȩ, aut etiam Hispaniæ Regnorum mentionem faciunt, tunc dicunt *FranKistan*: quod significat tam Italorum, Gallorum, quàm Hispanorũ regna. *FranK* significat hominem harum regionum, vt *FranK Gyaur*, id est, Italus, Gallus vel Hispanus Christianus. Cæterùm cùm Græciam nominare volunt, mutant vocabulum, dicentes, *Vrum elli*: id est, Grȩcia, & non *Vrumistan*: id est, Græ-

cum regnum, Solent interdum & *Vrum memlcket*, dicere, & tunc intelligunt totum Imperium Græcorum. In ſumma hoc vocabulum *memleket*, Imperiũ potius ſignificare vult, quàm regnum apud illas Turcarum ac Perſarum nationes.

Alur eſt verbum, & ſignificat capiet, ſiue accipiet. *Kuzul alma*, eſt nomen, quod ſignificat rubrum pomũ, quia *Kuzul*, ſignificat colorem rubrum, & *alma*, pomum, & dicunt eſſe vrbem aliquam fortiſsimam & ampliſsimam Imperialem. Et interdum oritur quæſtio inter doctiores hanc ob cauſam, quia alii volunt interpretari illud vocabulum vrbem Conſtantinopolitanam, eo quod in nonnullis eorum voluminibus dupliciter legitur, videlicet, *Kuzulalmai*, & *Vrumpapai*, id eſt, rubrum pomum, per quod nonnulli volunt intelligere Budam, ſiue Græcum ſacerdotem

vel

vel Patriarcham: quia vt iam diximus, *Vrum*, ſignificat Græcum eo quod olim erat ſub Imperio Romano tota Græcia, & eſt corruptum per adiunctionem u literæ in principio, & mutationē o in u, quia huic nomini *Vrum*, ſi demas primū u, & medium mutetur in o, erit Rom. Itaque multi ſunt huius opinionis, quod ſignificet Imperium Conſtantinopolitanum, nonnulli Romanum.

Kapzeiler, eſt verbum, & ſignificat opprimere iugo ſeruitutis, & nemo dubitat illorum tyrannicam afflictionem eſſe crudelem oppreſsionem, quod facilè probabunt ii, qui eorum captiuitatem & tributi exactionem experti ſunt, quemadmodum ſunt Græci, Armenii, Thraces, prout facilè potuerunt intelligere, ſi qui legerunt præcedens Capitulum de afflictione Captiuorum.

Iediyladegh, ſeptimum annum vſq;

post captionem eius loci suprà dicti *Gyaur Keleci csichmasse.* id est, ethnicus, siue gentilis gladius si non apparuerit, & contra illum non insurrexerit. Putant hæc fata anni septimi in potestate Christianorum esse, qui si vellent communi opera gladium contra ipsos stringere, haud dubiè essent plena victoria potituri. Verùm quo minus id fiat, nostram ignauiam in culpa esse, dum mutuò inter nos bello ciuili digladiamur: vel turpi otio consenescimus.

Onychygyledech, hoc est, vsque ad annum duodecimum. *On larum beghligheder*, id est, eorum (videlicet Ethnicorum) dominabitur. Verum quia neque post septimum, neque post duodecimum annum (capto imperio Constantinopolitano) Christianorum contra ipsos gladius præliauit, iam enim ferè ad centum annos tota Thracia, & imperium Orientale

est

est sub eorum ditione, augurantur aliam Imperij sedem sub nomine rubri pomi significari. Ita certum & diffinitnm temporis spatium intelligetur, cùm res extiterit.

Eufi iapar, id est, domum ædificabit. Sed miror vnde illis id, & quomodo sint intelligenda hæc verba. Nam hi non adeò in ædificandis domibus (vt nostri) sunt curiosi, sed ædificatas potius expugnandi curam habent, quod etiam indies eos assequi videmus: non enim exponunt thesauros in ædificia, quæ ad propriā voluptatem, & priuatam vtilitatem seu delectationem spectant, sed in publicum commodum potius, & communem vtilitatem conseruant. Quāobrem per ædificationem domus significari putant, quod templa nostra, suo Mehemmeto sit dedicaturus: sed nescio, an nos ista indignitate iram diuinam prouocemus, dum alius cum

canibus tanquam venator in templo obambulat, alius de fœnore, alius de scorto garriat, alius ad templum nũc vrinam, nunc oletũ faciat, qualia neque inter infideles quisquam videre poteſt. Credibile eſt profectò, quod propter hanc irreuerẽtiam Deus ipſe malit, noſtra templa ſub Mehemmeto, quàm ſub nobis eſſe: ſed quod id fiat, eſt culpa templi cuſtodum.

Baghi diKer, id eſt, vineam plantabit. Per vineæ plantationem nouas colonias & gentium è ſuis ſedibus emigrationes intelligunt, & ſui Imperii dilationem.

Bahcſai, id eſt, hortos ſiue illas plantationes vinearum, id eſt, vrbes & arces captas.

Baglar, id eſt, emuniet. Subintelligunt nouas prouincias vndecunque muniet, vt recuperatu ſint difficillimæ. Et hoc eſt mirum, quod à tot annis poſtquam incepit ſæuire, ita

muni-

muniuit: vt ne pagum quidem ab eo recuperare potuerimus.

Oglu Keziolur, id est, filium & filiam habebit. Hic per procreationem liberorum interpretantur propagationem Mehemmetanæ gentis: vt manifestum est omnibus, illam esse in tantum propagatam & multiplicatã, vt nihil suprà. Itaque iam nihil aliud restat, nisi interitus & diminutio fidei & nationis eorum.

On iki yldenssora, id est, post duodecimũ annum. *Hristianon*, id est Christianus. *Keleci*, id est, gladius. *Csicar*, id est, insurget seu apparebit. Id quoque apud illos in controuersia est, vtrum gladius ille, quo Christianorum natio in libertatem vindicabitur, talionem Mehemmetanis reddet, atque Rex aliquis Christianus magnis copiis totum imperium Turcarum sit expugnaturus, an pastor aliquis Christianus, sua do-

ctrina Turcas ſit conuerſurus ad noſtram religionem.

Quamobrem (vt dixit) vltima verba huius oraculi, viri cum gemitu, pueri cum fletu, mulierculæ cum planctu & eiulatione excipiant. Vtinam tandem Itali ſua pila, Hiſpani ſuas lãceas, Galli ſua geſa, Angli ſuas baliſtas, Germani & Hungari ſuas frameas, contra iſtos canes fidei (ipſis vt ita dicam ſatis damnatos) diſtringere velint: ſed diſcordia, noſtri temporis eſt, quæ ſolummodò moratur noſtras victorias, à noſtris rebus. Sed redeamus ad verba vaticinij de interitu eorum.

Turchi, id eſt Turcam ipſum hactenus regnantem. *Ghereßine*, id eſt, retrorſum vnde egreſſus eſt, adeò vt vel ad latebras Bithyniæ, vnde primũ erupit, vel in Scythiã, vnde originem traxit, ille Chriſtianus gladius, *Tuſchure*, id eſt, pellet ſiue profligabit.

bit. Cæterùm, quia ille gladius vindex nesciatur vnde oriturus sit, certè Turcæ siue aliunde metu concepto non permittunt Christianis, vllum vsum gladiorum aut armorũ. Quanquam ne sic quidem tuti sunt, à Christianis sæuitiis, qui dominos suos nũc dentali, nunc ligone, aut stipite mactant. Vtinam Christiani Principes istis fatalibus victoriis sese præpararent, & obsisterent, ne vlterius vires Mehemmetanorum crescat, que iam plus nimio creuerunt: quis dubitaret, quin hic Christianorum gladius (de quo vates Turcicus loquitur) nostrarum tot calamitatum, persecutionum & afflictionum futurus sit vindex, atque illo Sathanæ regno destructo fratres nostros Christianos, grauissimo seruitutis iugo oppressos, simul atque vniuersum orbem Christianũ, tot periculis subiectum & obnoxiũ, in libertatem, pacem, & tranquillita-

tem afferat, reftituátque? Sectáque eorum diabolica, ad nihilum redacta, totque perditas animas, ad Chrifti cultum atque ouile, vnúmque paftorem Chriftum, quàm facilimè (vt in fequenti capitulo, copiosè intelligetur) breui tempore, Euangelicæ prædicationis virtute, compellendo res ducat. Quod vt breui nobis concedatur, precetur Pater, per Filium, & Spiritum fanctum: qui eft femper benedictus, gloriofus & laudabilis Deus in Trinitate, per infinita fecula feculorum.

AMEN.

DISPVTATIONIS CVM TVRCA *habitæ narratio.*

CAP. IIII.

SVMMO labore, nec ſine grauiſs. periculo vitæ, Orientalium, Occidentaliũ, Meridionalium, nec non Septentrionalium partium, amœnioribus locis, & potioribus vrbibus peragratis, & viſitatis, hiſque non ſecus, quàm Socratis, atque Platonis, necnon aliorum Philoſophorum more penetratis, perluſtratis & diligenter exploratis, famoſiſsimam Hungariæ vrbem Varadinum dictam quũ appuliſſem, in qua eodem tempore caſu fortuito aderat quidam Mehemmetanæ ſectæ legis peritus *Deruis Gſielebi* dictus, qui peractis cum prælato eiuſdem ciuitatis videlicet, fratre

Georgio ſuis negotiis, ſummoperè deſiderabat cum Chriſtianis aliqua de fide ac religione vtraq; conferre.

Hoc igitur cùm per aliquot dies per interpretem iam dicti Prælati Gabor nominatum egiſſet, vt illi antigoniſta ſubſtitueretur, qui religionem Chriſtianam contra eum defendere audeat, ſed omnes quotquot in ea religioſi fuerant vrbe, ad vnius Ethnici vocem muti redditi erant, nec mihi diſsimiles videbantur Iſraëlitis eſſe, qui ſub Rege Saule viuentes, ad vnius incircunciſi Goliath & quidē ſpurii, μονομαχίαν eos prouocantis, venire non ſunt auſi: id ego videns, turbatus dolebam nimium, in tanto cœtu clericorum reperiri neminem, qui veritate ipſa armatus, ſaltem per interpretem, inſolentiam Ethnici, reprimere auderet. Et verebar, ne propter nefandam, & omnibus modis deteſtandam præſertim tali in negorio

tio taciturnitatem, & ignauiam, homini nefario palmam tribuisse iudicaremur, verissimámque causam nostram, & Christi saluatoris, deteriorē redderemus, perpetuámq; notā ignominiæ Christiano nomini inurentes.

Quamobrem licet ad munus Ecclesiasticum non sim vocatus, nihilominus tamen, suscepi prouinciam, de hoc pietatis negotio cum eo me certaturum. Ibi statuto & à nobis præscripto die, conuenit magna vtriusq; conditionis hominum frequentia, spectatum rei futuræ exitum, hocque in monasterium fratrum Diui Francisci, die Dominica Pentecostes. XXIX. Maii. M.D. XLVII. & primùm hanc proposuit quæstionem: Vbi Deus ante cœli & terræ aliásque creaturas versaretur. Mihi autem hæc sua quæstio licet non adeò ad propositum spectare videbatur, ne tamen nos Dei Opt. Max. vbique præsentiæ

ignaros, iudicaret, respondi: In suo esse. Sed cum illi videretur hæc responsio vtcunque obscurior, nec eam posset satis intelligere: postea dixi, ibidem, vbi & nunc est. Hoc intellecto, negauit hæc in vniuersum, dixitque, nequaquam inquit, sed in nube candida.

Qui cum eum in nube fuisse affirmaret, citaui Genesim (nam & ipsi legunt libros Mosæ & Prophetarum) & dixi. Si Deus ipse ante cœli & terræ creationem in nube erat: Ergo nubes primum antequàm cœlum & terra, creata est.

Ibi post vltrò citroque, de hac re agitatos sermones conuictus, noluit de hac re vltra disputare: igitur cessit mihi locus proponendæ quæstionis: & ob festiuitatem eius diei, visum fuit de eodem pauca disserere: statim depictis his verbis (vt in figura præcedenti) literis, & sermone Arabico

quomodo in Alcorano scripta habẽtur: postea illi legenda porrexi: quorum prolatio est eiusmodi.

IN CAPITVLVM DE MYsterio *Arabico Trinitatis annotatio.*

QVia maxime interest reip. Christianæ ne quid absurdi pro vero aut comperto ponatur aut habeatur, quum sit certissima ratio fidei Christianæ de Trinitate, bonus aũt iste vir ex ignorantia Arabicæ linguæ, absurdissimè ex ea velit Trinitatis mysterium ignorantibus persuadere, quasi vox *Elra chim* quæ misericordem aut pium significat, velit dicere Spiritum eorum, ideò monendi sunt, qui cum Ismaëlitis congrediuntur, ne eo vtantur argumento, sed omnino viuacissima ratione agant & demonstrent in eadem lingua. Quia certissimum habent omnes Ismaëlitæ cũ cæteris vniuersis hominibus Deũ

Esse, & Esse necessariò *Arifun*, hoc est intelligentem se, & necessariò *Muarifun* hoc est intellectum à seipso, & necessariò esse *Maarifetun* hoc est intellectionē suipsius ab æterno procedentem ita, vt sit necessariò Trinus & vnus. Nec est vllus siue Arabicæ siue cuiuscunque alterius linguæ sit peritus, qui posit huic veritati contradicere. Postea vero poterit si quis velit, Ternio verborum *Allahi*, *Rachmam*, *Rachmij*, applicari ad eam veritatem. Sed penes doctos non faciet fidem inter Arabes seu Ismaëlitas.

MYSTERIVM SANCT. Trinit. Arabic.

Bisem Allahe, el Rahmane, el Ruoahim.

Quorum interpretatio hæc.

Bi, id est, in: *Sem*, id est, nomen, quasi dicat in nomen. *Allahe*, id est, Dei: *El Rahmane*, id est, misericordie: *El Ruoahim*, spiritus eorum.

Scien-

Sciendum, quod lingua Arabica multum habet affinitatis cum Hebraica, & Chaldaica, quæ committo iudicio virorum cognitionem habẽtium Hebraici ſermonis, vel etiam vtriuſque, nam *Sem*, & Hebræi dicũt, quod ſignificat nomen, *Allah*, apud Arabes, *Elohi*, apud Hebræos atque Chaldæos. *Rahman*, vtriuſque nationis eſt vocabulum, quod ſignificat miſericordiam, ita quoque & *Ruoah*, ſpiritum ſignificat, & addita *Im*, fit pluralis, nam Hebraica pluralia plerunque in *Im*, terminantur.

Hæc qui cùm vidiſſet, admiratus vehementer, vndenam hæc inquit Chriſtianis? nam in omni operis principio vtimur, inquit, nos Muſulmani iſtis tribus verbis, & ſingulis capitulis Alchorani præpoſita habentur. Cùm aſſedimus mẽſæ vt edamus, hæc præmittimus verba: cùm abluimus manus, euntes ad orationem & cætera

membra corporis. Insuper peracta lotione, ter repetendo hæc tria verba, aqua aspergimus capita, dicendo, *Bi Sem Allahe, El Rahmane, El Ruoahim.*

Igitur cùm fassus esset veritatem, quæsiui ab eo, quidnam intelligant per misericordiam.

Qui respondit se non intelligere, nisi secundum literam, nec habere aliud significatum.

Post hæc accessi ad mysticam interpretationem verborum, & ea iuxta genuinam veritatem, in tres personas partitus sum, videlicet: Patris, Filij, & Spiritus sancti. Vt autem melius intelligeret, in Arabicum sermonem verti hoc modo.

Bi, id est, in: *Sem*, id est, nomen: *El Ab*, id est, Patris: *V*, id est, &: *Ben*, id est, Filii: *v*, id est, &: *Ruoah*, id est, Spiritus: *Elchutz*, id est, sancti.

Qui cùm filij Dei mentionem me fecisse intellexisset, quæsiuit: vndenam

nam filius esset Deo? Cùm secundum legem nostram & Machometi doctrinam, Deus non habeat vxorem, inquit, nec proles. Deinde cœpi interpretari prout intelligebam.

Nos videlicet, Deum vocare Patrem: propter creaturas, primam nempè causam creantem, & omnia conseruantem: qui semper in eadem Essentia fuit, in qua & nunc est, & erit in secula seculorum: qui est prima persona diuinitatis in Trinitate.

Filium verò (qui à Mehemmeto in Arabicum vocabulum videlicet, *Rahman*, quod misericordiam significat, est mutatus) Deum habere ita credimus: & non secundùm concupiscentiam carnis (cùm Deus sit spiritus) ex fœmina genitum: sed ab essentia ac substantia Dei omnipotẽtis procedentẽ: qui vt peccata nostra tolleret, assumpta carne humana, ex im-

maculata virgine, pro nobis passus, mortuus, atque sepultus: & iuxta dicta Prophetarum, tertia die à mortuis surrexit: posthæc ascendit ad cœlos & sedet ad dexteram Dei patris: inde venturus est viuos & mortuos iudicare: & tũc dabit immortalitatis beatitudinem his, qui in eum credunt: incredulis verò supplicia æterna.

Posteà ostendi illi imaginem Crucifixi: vide, inquam, si immeritò & à Mehemmeto, hic filius æterni Dei, dictus sit misericordia? dum expansis brachiis vocat vt amplectatur nos dicens: Venite ad me omnes qui laboratis, & estis onerati peccatis, vt reficiam vos.

Et vt eum de Mysterio Trinitatis redderem certiorem, ostendi solem. Habes pulchram solis similitudinem, inquam. Sicut vnus est sol habẽs formam, calorem, & splẽdorem: sic vnus est Deus, & Pater qui habet Filium, & Spi-

& ſpiritum ſanctum, quem vos *Ruoahin* vocatis, conſiſtens in his tribus perſonis, quæ ex æquo de eadem ſubſtantia ſunt, déque eodem ſubiecto, ab æterno quidem nullo creante permanentes.

Et ita per comparationem hanc, credidit in Deum patrem, & filium eius vnigenitum, & ſpiritum ſanctum in Trinitate vnum.

Et cum audiſſet me, hæc ita, at ſatis indoctè de Deo, & eius filio, & ſpiritu ſancto diſſerere, plurimum admiratus dixit. *Allah, Allah*: quod ſignificat Deus, Deus.

Ego, inquit, vel aliquis noſtrum, nunquam credidiſſemus vos ita benè de Deo ſentire: exiſtimabamus enim vos, inquit, in maximis tenebris conſtitutos: ſed iam ex tuis relatis intelligo, vos optimè de illo ſentire: niſi quod Mehemmetum prophetam Dei magnum, parui faciatis.

Quid nobis cum Mahumeti nugis, & somniis? nam præter baptismũ & mysterium Trinitatis, quæ à nobis accepit Christianis, scimus in suo Alcorano non habere quicquam, quod ad veritatem spectet.

Cæterùm, citaui illi nugas vel somnia potius Machometi de duobus Angelis, *Aroth*, & *Maroth* nominatis: quos Machomet à Deo in terram missos fuisse narrat, vt ius mortalibus administrarent: quibus iussit ne vinum biberent, nec mulieribus sese admiscerent, neque alicui ad superos iter ostenderent. Qui transgresso mandato diuino, inebriati sunt à muliere decepti, coinquinati sunt, eíq; iter ad superos eundi ostẽderũt. Quam cùm Deus in cœlum venire vidisset: Angelos sibi astantes inter rogauit: quisnam hic in cœlum hac forma indutus veniret?

Ibi Angeli, cùm narrassent errorem esse

esse *Arothi*, & *Marothi*, iussit, vt mulier in stellam conuerteretur, Angelos verò concatenatos in vnum puteum, perpetuò cruciandos mittere præcepit.

Et huiusmodi ridiculosa multa: vt de animali *El Barabil*, humani sermonis capacis, quod animal Mehemmetum in cœlum tulit, vbi Mehēmet fatetur se vidisse Angelos magnos, habentes multa capita, & ea multas & diuersas linguas habere. Hoc profectò satis ridiculosum, & à propheta dici minimè dignum: sed nescio, inquàm, forsitan vino repletus in somnio talia miracula, seu potius portenta ridiculosa, se somniasse vidit. Igitur cùm huiusmodi nugas narrare, & suo Alcorano inserere est ausus: non verus propheta, sed pseudo propheta meritò ab omnib⁹ nobis vocari debet. Quibus auditis, pudore affectus surrexit, & de cætero disputare noluit: sed

ſed introduxit me in templum, oſtendit imagines ſculptas in ligno: rogauítque vtrum nos eas ſimilitudines hominum adoramus, aut, ſi eas veneramur: cui reſpondi. Nequaquam opineris nos ligna, lapides, ex quibus hæ imagines ſculptæ ſunt adorare: ſed ea ratione in templo ſeruamus, ac veneramur, non quo res quędam ſunt, ſed ratione ea qua nobis Chriſtũ Deum, D. Virginem, vel aliquem ex diuis cœlo aſcriptis, effigiant, ob oculos ponimus. Chriſtum autem verũ Deum in eius imaginibus adoramus & cæteros ſanctos veneramur, obſeruamus, honore proſequimur, quod & vos nec regibus, aut inſignibus viris denegatis, nos autem iam Deo conſecratis nulla labe cõmaculatis, hiſq; quos & Deus ſic voluit honorari.

Ruiſus vt Deo gratias agamus de beneficiis, quæ in iſtis intelligimus ab eius clementia condonatis. Præterea

tereà vt inuocato eorundem præsidio, Deum habeamus in auxilium, clementem, & propitium. Postremò vt discamus, & laboremus eorundem sanctimoniam, charitatem, pietatémque imitari.

Ibi inter colloquendum, vidit canes in templo deambulare & indumenta altarium commaculare (rem profectò pessimam, & cõsuetudinem hanc, ab omnibus vituperanda) dixit. An bestias templum ingredi liceat? Ibi pudore affectus, ignorabam quomodo defenderem hanc Christianorum pastorum negligentiam, respõdi tamen, non licere, nec esse honesta, sed custodum templi negligentia id factum puta.

Vbi autem hæc intellexisset, laudauit plurimum: rogauítq; vt docerem eum orationẽ dominicam, quam illi in Turcicum sermonem versam hoc modo sum interpretatus: vt sequitur.

DOMINICA ORATIO
Lingua Turcica.

Babamoz, hanghe gugtesson chuduss
Pater noster qui es ĩ cœlis, sáctificetur
olssun ssenungh, adun gelsson ssenung
nomen tuum. adueniat regnum
memlechetun, olssum ssenungh isstedgunh
tuum, fiat voluntas tua,
nycse gugthe vle gyrde.
sicut in cœlo & in terra.
Echamegumozi hergunon vere bize
Panem nostrum quotidianũ da nobis
bu gun, hem bassa bize borsligomozi,
hodie, & dimitte nobis debita nostra,
nycse bizde baslaruz borsetigleremozi.
sicut & nos dimittim⁹ debitorib⁹ nr̄is.
hem yedma byzegeheneme, de
Et ne nos inducas in tentationē, sed
churtule bizy iaramazdan, Amen.
libera nos à malo, Amen.
His, auditis vale dicto omnibus discessit.

CORNE. SCRIB.
PIO LECT.

Vultis Christiadæ miserandos cernere casus?
Fœdasq́; ærumnas, horrificasq́; cruces?
Quantaq́; sub rabidis (res vera) afflictio Turcis
Captiuos maneat, heu mihi, Christiadas.
Hunc legitote auidi. rursum hũc legitote libellũ.
Et motu mentis voluite cuncta pio.
Dispeream nisi tum lacrymæ, gemitusq́;, grauisq́;
Corde dolor, vobis viscera quassa premant.

HAbes iam Christianissime Lector, fratrum nostrorum sub Turcico iugo seruitutis viuentium miserias & calamitates, partim verbis, partímque figuris, satis compendiosè delineatas. Habes præterea & tredecim potētissimorum Christiani Imperii Monarcharum gladium nostræ cladis vindicem futurum, eúmque duplicem iuxta infidelium vatis præsagia: qui si contrà hunc crudelissimum tyrannum iam fato damnatum stringatur, quis dubitat breui vnum ouile vnúmq; Pastorem futurum?

DEPLORATIO CLADIS CHRISTIANORVM.

CAP. V.

MMENSO & incredibili dolore affectus, Monarchæ inuictiſsimi Rectoréſque Reipublicæ Chriſtianæ Auguſtiſsimi, pro fratribus noſtris, eorum ſortem duriſsimam dolendo, & miſerrimam vitam deplorando: quorum alii hæretica prauitate ſeducti, à gremio ſacroſanctæ Eccleſiæ defecerunt: alii ciuili enſe mactantur: alii hoſtili cruento gladio trucidati, à feris deuorantur: alii (proh dolor) Turcarum præda facti, in perpetuam eorum ſeruitutem abducti, crudeliſsimè affliguntur: qui

ad vos lacrymabili voce ſuſpirando clamitant.

O nefanda & execranda diſcordia, & regnandi auida cupido: quot iam animas ad cultum diuinum conſecratas, in obſequium Sathanæ tradidit? quótque potentiſsimorum Imperatorum, Regum, Principum, & vtriuſque ſtatus & conditionis fortiſsimorum Heroum, imperia & regna deſtruxit? Superbiſsimarum vrbium mœnia demolita eſt: ſumptuoſiſsima palatia, & fortiſsima caſtra ſolo æquauit, eóſque ex eminentiſsimo ſtatu ac gradu deiectos in perpetuum luctum ablegauit.

Licet tamen, non ad conſcribenda Principum geſta, ſed ad captiuorum calamitates, & tragœdias delineandas manum appoſuerim, vnius tamen noſtræ tempeſtatis potentiſsimi ac ſuperbiſsimi huius abominandæ diſcordiæ comitis, videlicet

Seru-

Seruiæ Despoti, turpissimum exemplum non possum silentio præterire: qui pacto fœdere cum Bosnensi Sangiaco, hoste sibi vicino, & cum fortiora castra in cōfinibus Turcarum, vsque ad Sauum fluuium (qui diuidit ac separat Ylliriam à Croatia) possideret, & tunc omnes prouincias inter Sauum & Drauum fluuios, ab impetu & incursu Turcico defēderet & tueretur, in manus hostis se dedit.

Iste Despotis, aut si mauis, dominus Seruiæ, dum veniret cum proceribus Sclauoniæ in discordiam, & controuersiam, facta amicitia cum dicto Sangiaco, ibi adiuncto Turcico exercitu suo militi, traiectóque Sauo fluuio ad vadum Chobacz dictum, Sclauonos proceres, partim discordes, partim etiam ad resistendum impotentes inuasit, & profligauit: eorum prouincias debellauit: igne, & ferro deuastauit: oppida, &

castella, partim violenti manu, partim dolo & insidiis (vt Turcarum est mos) paucis diebus expugnauit. Post paucos tandem menses, cum dictus Sangiacus Despotis prouincias inter suas esse conspexisset, nacta occasione, Despoten strenuè inuasit: quo tandem occiso, eius quoque ditiones Turcico imperio subegit.

Ita enim ille seditiosus atheos, proditor patriæ & fratrum suorum ignominiosè vitam finiuit. Nam Turcæ præmia eiusmodi sunt: quoscúnque suis dolis, fraudibus & insidiis capere potest. Ita pleriśq; & Hungariæ proceribus fecit: quorum nonnulli nunc in captiuitate Turcica detēti, vt *Mailat*, & *Terech Balint* (nisi proximis his diebus sunt extincti) miserrimam traducunt vitam.

Quamobrem euitanda nobis profectó Monarchæ Christianisimi, & summopere cauenda huius tyranni sæuitia;

ſæuitia: & verendum, ne exploratis regionibus, inconcordes, viribúſque exhauſtos aggrediatur: & non tantum Siculos ac Calabros oppugnet, verumetiam Gallis ſublatis, vniuerſæ Chriſtianitati terrorem incutiat atque tremorem.

Fœlix quem faciunt aliena pericula cautum.

Nam res veſtra agitur paries cùm proximus ardet.

Malus Chriſtiadas furor fatigat
Principes: propriis perire quærunt
Inſani gladiis, neque ante finem
Bellis ſæuitiæque ponere vllum,
Quàm diſcordia, peßimique fati
Inteſtina lues, lupo rapaci
Paſtorem ſimul atque ouile tradat.
Nónne ter ſuperum inferúmque vidiſt
Graſſantes mare Turcicas triremes,
Vaſtare oppida Chriſtiana, pagos,
Captos ruriculas? ſcelus nefáſque,
Si qui debuerant genus tueri

Velis Christicolũ atque equis, procurati
velis perdere nos equisque tandem
Quæ sint prospiciant futura nobis.

Ego verò ne prolixior in hoc dicendi genere videar: vestro prudentissimo ac sapientissimo Religionis Christianæ Principum iudicio corrigenda & emendanda relinquens, ad deplorandas fratrum nostrorum, sed captiuorum, & sub Turcarum grauissimo, ac crudelissimo tributi iugo viuentium Christianorum miserias, afflictiones & calamitates, redeo: quorum alii catena collo vincti per aspera & lubrica Thraciæ atque minoris Asiæ loca, nudis pedibus, in fame ac siti, tanquam bruta animalia venales distrahuntur, & vbi labore longi itineris, vel aliis calamitatibus & angustiis afflicti, aliqui eorum extincti fuerint (vt plerunque accidit nobilioribus & qui in otio, & delitiis sunt educati) tales in proximã fossãm

fossam abiecti, & inhumati, à bestiis dilaniantur.

Alii, vt puta vtriúsque sexus iuuentus, mangonum & lanistarum impuram libidinem patiuntur: vbi auditur ingens ploratus & vlulatus adulescẽtium vim patientium: quos miserrimos, nec sexennis ætas, à tali fœditate defendere potest.

Alii videlicet rusticæ atque mechanicæ artis ignari, & minus vendibiles literati, oppidatim ac plateatim longo tempore ducuntur: & cum venditi fuerint, fustibus ac loris compulsi, artes mechanicas & rusticas, videlicet, agriculturam, armentorum, & ouium pasturam, aliâque grauissima exercitia, discere coguntur. Et qui eorũ sunt robustiores, hi ad triremes traduntur: vbi vestibus exuti, cõpedibus vincti, nudi, miserrimè cruciãtur: quorum miserias, nulla vis humani ingenij verbis exprimere potest.

Nam si illa gens hanc calamitatem præsciuisset, millies mori citiùs præoptasset quàm ista pati. Si vsquam mors cum vita commixta est, imò si vsquam vita diu superest, vt diu moriaris, id in Turcia est. Nihil Aegyptiaca seruitus, Babylonicum exiliũ, Asyriaca captiuitas, Romanorum euastatio, ad has miserias: vbi quotidiè audiuntur threni Iеremiæ, nec verbis sed rebus constant.

Miseri, qui quasi in fornace illa ardenti Hur Chaldæorum viuunt votis & gemitibus cœlum petunt, vsquequo dormis Domine, exurge, & ne repellas in finem: vbi cùm omni spe se vndique oppressos atque aggrauatos sentiunt, rursus à cœlo ad patriam oculos reiectant, quam & ipsam in seruitute vident: relegati tamen à patria, in patria seruitutem agere cupiunt: vota illorum, non libertatem sed eandem seruitutem, mutatis

tan-

tantum ſedibus concipiunt.

Qui vt voto ſatisfaciant,vitā ſuam morte commutare cupientes, fugam ineunt: quorum alij relicto grege in deſerto, alij bobus in agro & aratro ad deuorandum lupis,abeunt.

Nonnulli mactatis hero & familia, quidam etiam ſuccenſis ædibus primum,ſeſe vendicare volētes, magno ac manifeſto periculo ſeſe expoſitos, per deſerta atque aſperrima loca,glādibus,herbis agreſtibus, & earum radicibus amaris, ſale modico conditis eorum miſerrimam, & pluſquam infœlicem vitam ſuſtentando fugiunt, diurnis temporibus in antris latitantes : nocturnis autem polo arctico duce ad Helleſponticum mare concurrunt,aut etiam ſi locus fugæ non datur in ſummitate arborum:propter ferociſsimas feras, fune ramis alligati vigilant:quorum plerique, aut fame pereunt,aut ferarum dentibus di-

lacerantur, vel etiam antequam ad mare traiiciendum perueniunt ab opilionibus capti rursum in captiuiuitatem traduntur.

Alij verò dum ad mare magno labore & post longos, diurnos & nocturnos errores perueniunt colligatis lignis mare traiicere contendunt: aut à transeuntibus nautis capti, ad *Chadiam*, id est, iudicem deducuntur: aut tempestate maris obruti intereũt, & rarissimi ad has partes redeunt. Quorum pars vbi ad eorum heros & propinquos traditur, dirissimis suppliciis atque tormẽtis dum affliguntur, ad vos Monarchas Reges Principes, & Christianæ reipublicæ rectores miserabilem vocẽ conuertere solent.

Optant Sanctissimum, ac clementissimum Papam, patrem patriæ, Pastorem orthodoxæ Ecclesiæ, item Reuerendissimos Cardinales, Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, Abbates,

bates,& reliquos prælatos,eius coadiutores & ſubditos:vires ſuæ Sanctitatis, ad liberationem eorum conuertere: & filiis ſuis coadunatis, in vnitatem & concordiam redactis, ad communem hoſtem opprimendum eos adhortari.

Optant Auguſtiſsimum, & inuictiſsimum ſacri Imperij Romani Cæſarem, ac vniuerſos eius Principes Duces,& Heroas, poſthabito domeſtico bello,cõuocatis ſuis proceribus, electoribus ac primatibus ſui Imperij, ad defendendum, & ad augendum ſtatum ſuum,contra vicinum,& iam imminentem ſibi hoſtem victricia arma mouere. Sciunt illi parere Hiſpanos in bello acerrimos: Belgas ferociſsimos: Italos corpore, & ingenio præſtantiſsimos: Germanos animoſiſsimos. Sciunt illi addictiſſimum Regem Romanorum, Turcarum bellis aſſuetiſsimum, Illyricis,

& ſubalpinis gentibus ſubnixum.

Optant etiam Chriſtianiſsimum Regem Gallorum, Eulogij ſui cõuenientia, ſuas opes, & arma ſua bellicoſiſsima, ad defenſionem & liberationem fratrum ſuorum apparare.

Optant prætereà fortiſsimos ac potentiſsimos Reges atque Monarchas, necnon vniuerſos Chriſtianiſsimæ Reipublicæ rectores ac potentatus, Poloniæ, Noruegiæ, Suetiæ, Daniæ, Gotiæ, Datiæ, Angliæ, Scotiæ, Luſitaniæ, ad id ſanctiſsimum bellum venire: & contra hunc immortalem hoſtem eorum ſanctiſsimæ fidei, Sacræ Coronæ & Imperij, libertatis, parentum, vxorum, filiorum & filiarũ, fratrum, amicorum, totiusque Chriſtianitatis incolarum, perpetuum inimicum & aduerſarium, omnibus opibus & viribus vnanimes pugnare, ipſúmque è medio tollere.

Optant poteſtatem quoque, tam ſpi-

ſpiritualis, quàm etiam temporalis gladij,ſeu diſciplinæ autoritatem habentem,dignum quémque ſui officij villicum & adminiſtratorē ſeſe præbere: ſceleratos,& diſſolutè viuentes, pro quibus ira diuina in filios perditionis breui eſt ventura,iuxta debitā, & inſtitutam normam ac regulam, ad benè beatéque viuendum caſtigando reuocare: quorum rationem Deo,& vero patrifamiliâs Chriſto, ſe daturos fatentur,ne amiſſo villicationis ſuæ officio,in eandem paupertatem (vt iam pleriſque euenit) inopinati & dormientes incidant.

Optant etiam vtriuſque ſexus & conditionis Senes & iuuenes,pios,ac Deo deuotos Chriſticolas, religioſos ac ſeculares, dilectiſsimos parentes, chariſsimos fratres, colendiſsimos amicos,proximos atque ſodales,humili vultu,puro ac ſyncero corde, deuota mēte,flebili voce, lacrymoſis ocu-

lis, eorum miſeriis & calamitatibus condolere: plorare ad Dominum, ſi forſitan miſerebitur populo ſuo & auertat iram ſuam, & non det eos in opprobrium ſempiternum huic tyranno infideli, & crudeliſsimo hoſti fidei, religionis, ac libertatis Chriſtianæ, ſed inſpiratis mentibus Chriſtiani Imperij Monarcharum, Regum atque rectorum, lumine Spiritus ſancti, vſque ad concordiam & vnitatem reductis, contra hunc voraciſsimum & inſatiabilem draconem conceſſa victoria, miſeri, captiui, & ſæuiſsimo infidelium tributi iugo grauati, fratres eorum Chriſtiani liberati, in patriam ad Chriſti cultum reducti, illi ſoli ſeruiant, qui eſt benedictus in ſecula. Vt tandem deuictis & profligatis hoſtibus, Chriſtianus orbis à tot perpetuis cladibus reſpiret.

EXHORTATIO CONTRA TVRCAS.

CAP. VI.

SAEPE mecum admiratus sum Monarchæ inuictiſs. cur, quum omnia videantur nobis Chriſtianis polliceri victoriam, nunquam tamē eā inter tot annos cōſequamur.

Habemus Chriſtum Deum, qui vnica nocte caſtra Sennacherib deleuit: qui Pharaonē ſubmerſit: qui fœminea manu Iudith puellæ Holophernem extinxit, & vt breuiter dicam, à cuius numine voluntatéque omnes victoriæ pendent.

Turcæ contrà Machometum habent, & in vita flagitioſum, poſt vitam ſepulcro ſine reſurrectione perpetuò inhærentem, vt tantum inter vtrunque nomine interſit, quantum

inter viuum viui Dei filium, & inter hominis, & ab homine nati cadauer putridum, adeò vt in cladibus Christianorum, si natura vtriusque numinis expendatur, mortui videantur viuos, armis potentiáque superare.

Iam cùm robore corporum, dotibúsque animi eos præcellamus, quæ magna præsidia videntur ad hostes profligandos, ipsi vbique miserrimè profligamur. Quid Hungaro audacius? quid Germano vastius? quid Gallo procerius? Hispano solidius? quid Italo sapientius? aut Polono robustius? vt de cæteris nationibus taceam, quorum dotes animi aut meliores aut certè æquales.

Rursum si indolem animi spectes, quid Hungaro vulnerum periculorúmque securius? quid Germano generosius, Italo prudentius, Gallo ambitiosius? Hispano callidius? quorum singula videntur posse, vel dare victo-

ctoriam vel adiuuare. Sæpè vicit ſine aliis viribus audacia, ſæpè generoſitas animi, ſæpè ſapientia, ſæpè honoris illa auida ambitio, ſæpè calliditas: tamen me miſerum inter tot victrices res, à victoria excidimus.

Iam ſi apparatum videas, armorúmq genera, multis rationibus Turcis præſtantiores videmur. Noſtra inuenta ſunt Bombardæ, noſtra tot genera panoplicæ armaturæ: ipſi Perſæ nudi aut ſeminudi ad bella prodeũt, illis arcus, nobis *ſclopetæ*, id eſt nobis fulmina: illis ſagittæ, quæ per dura armorum nullam vim penetrãdi habent, cum bombardis ſeu machinis Chriſtianorum vix vlla rupes obſtiterit. Sunt equidem & *Muſulmannis* ſui bombardarii, ſed rariores & indoctiores. Nunc quæſo quas gentes ſecum in expeditionem trahant? Scythas & Thraces: in quibus non ſapiẽtia Italica, aut induſtria Hiſpanica,

ſed inhumana quædam feritas, barbaries, animi ſumma inſcitia, indocta, ſtolida. Iſtis ſe addit Græcus ignauia perditus: Aſiaticus, luxu corruptiſsimus: Aegyptius, non minus animo quàm corpore euiratus: Arabs, excoctus, minutus & exanguis. Quis à tali milite crederet Gallos bellicoſiſsimos, Belgas ferociſsimos, Germanos animoſiſsimos, Hungaros audaciſsimos, Italorum ingenia, Hiſpanorum ſolertiam vinci poſſe? attamen (proh dolor) vincimur: & vincimur ab his, qui in ſeruitutem ducunt: & ſerui pro ſeruitute bella gerunt contra nos, qui in libertate geniti, à proauis, & atauis nobis indelibata relicta, ſumus.

Quòd ſi inſtituta & leges vtriuſque nationis inſpicias, neque hac in parte inferiores ſumus. Quid enim Euangelio diuinius? Quid iure canonico regularius? aut quid iure ciuili

ſapientius, aut æquius? cùm illi ex Alchorano viuant, re nõ minus ſtulta quàm vana: qui liber nunc inter Chriſtianos verſatur & circunfertur, vt maturè alienas leges diſcamus, qui breui noſtras amiſſuri videmur, vt antea animo quam ditione Turcæ ſimus. Quid igitur in cauſa eſt, cur inter tot prærogatiuas bellandi, in bello ſemper deuincamur? Cur vexilla crucibus inſignita, olim terribilia, nõ minus infidelibus nationibus, quàm infernalibus ſpiritibus, nunc toties in fugam ſe auertant?

Dicam paucis, & dicam verè, Deum habemus & ſummum & verum: ſed à nobis alienatum, adeò vt prophetico vocabulo fermè appellari poſſumus, non populus Dei. Cur enim Chriſtus nobiſcum eſſet, qui à nobis per tot hæreſes, in tot partes dilaniatur? nam præter nomen, quid nobis Chriſtiani chariſsimi eſt? Ruſti-

cus hoc tempore & impurus & factiosus, oppidanus, fallax, & auarus: magistratus sequuntur retributiones, diligunt munera & prosopolepsiam: nobilitas luxum & ignauiam, discordiam atque superbia: miles verò præter stipendium & prædam nihil ex bello quærit, securus quo sceptra cadant, non minus infestus in suos quàm in hostes. Ecclesiastici præter pompam Ecclesiasticam, vix quicquã Ecclesiæ habent, non sãctitatẽ, non pietatem, non eruditionem debitam profitentur. Nam ferè omnes quærere videntur quæ sua sunt, non quæ Christi: & verè prophetæ ore dicere possumus. Omnes declinauerunt simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnũ. Quid igitur mirum si talibus moribus Christus amicus esse nolit?

Bellamus igitur sine Deo, & (quod calamitosius) aduersario Deo. Apud

nos

nos circunferuntur cruces, ſed ipſe Crucifixus ſuo fauore apud hoſtes verſatur. Pereunt igitur omnia, & infinitis cladibus inuoluuntur: & cùm vna gens contra Turcam pugnat, alia vel in domeſticis verſatur bellis, aduocatis & adiunctis ſibi in auxilium infidelibus Paganis, vel Schiſmaticis, vel Hæreticis vt acrius oppugnet Chriſtum: alia verò, vel priuata curat negotia, vel etiam in otio agit, crapulæ, & aliis voluptatibus indulgens. Miles verò qui in aciem deducitur, nummo inſeruit nō Chriſto: ſi deſit ſtipendium, ſtatim vel deſertor vel transfuga futurus.

Quid igitur prodeſt ibi Italica ſapientia, aut induſtria Hiſpanica, aut robur Germanorũ, aut ferocitas Gallica, vel audacia Hũgarica, vbi miles nec Chriſtum nec gloriã cogitat, ſed ad bellũ venit tanquàm ad ganeum, ibi potationes ſuas exerciturus?

Bonas leges habemus, ſed peſſimos mores: bona arma, ſed peſſimos animos: laus eſt ſi inter ſe acriter dimicent, in hoſtem ſi non acriter pugnent, vel dedecus non eſt, vel certè impunitum eſt.

Quando quis vnquàm audiuit militem, vel ob fugam, vel ob abiecta arma mulctatum fuiſſe? cùm olim pœnæ capitales & decimationes non ſingulos, ſed vniuerſas legiones peruaſerint.

Trahimus igitur exiguum numerum, eúmque moribus corruptum, contra tot myriades hoſtium, optima diſciplina vtentium. Nam Turca vitia ſua domi deponit, Chriſtianus aſſumit: in caſtris Turcarum nullæ delitiæ, arma tantummodò & neceſſarius victus: in caſtris verò Chriſtianorum luxus, & omnis luxuriæ commeatus, adeſt grauior turba meretricum quàm virorum. Latrocinatur Hungarus:

garus:prædatur Hiſpanus:potat Germanus:ſtertit Bohemus:oſcitat Polonus:libidinatur Italus:Gallus cantat: Anglus lurcatur. Schotus helluatur: militem qui moribus miles ſit, vix vllum reperias. Quid igitur mirum, ſi vincant illi apud quos ſobrietas, parſimonia, vigilantia, fidelitas & ſumma obedientia? Vincantur illi, qui ab hoſtibus vel vagi ad prædas, vel inter pocula, aut apud meretricem aliáſue abominandas, & execrandas nequitias inueniantur.

Sed hæc culpa eſt ſuperiorum: nam hi, ſi ſubditos ſuos in timore tenerent, miles Chriſtianus nunquam inferior fieret Turcico. Altera ex parte, principes ipſi, dum mutuis bellis ſeſe conficiunt cauſam præſtant, vt nunquàm pares vires contra Turcas afferamus, dum pro vno & altero oppidulo digladiamur, & poſt acerrimas præliorum conflictationes: poſt

exhaustas opes nihilo Imperio & regno auctiores efficimur.

Heu quantum terræ potuit, pelagique parari
Hoc, quem ciuiles hauserunt sanguine dextræ!

Sed seræ sunt queremoniæ. Amisimus Asiam atque Africam: extincta est Græcia: Aegrota est vsq; ad mortem Hungaria. Occupata est iam nostro tempore Illyria, subiecta est nuperrimè Turcico Imperio Sclauonia, debilitata est Austria, vis pestis huius iam Germanorum ceruicibus, atque vniuersæ Christianitatis dorso incũbit: adeò, vt nemo ab hoc periculo tutus esse videatur, qui posthac non alienam, sed suam rem agent, pro suis limitibus velint nolint decertaturi: nisi velint pro principibus serui fieri, & pro liberis mancipia, aut in perpetuis carceribus detineri, seu potius mactari, vt plebei capite, & duce careat.
Nunc

Nunc si potentissimi Christiani orbis Monarchæ & rectores ad concordiam (vt speramus) reducantur, & quisque suas opes, ad hoc sanctissimũ, atq; œcumenicum seu generale bellum iuxta vires contulerit, quis dubitabit nos, vel numero exercitatissimi, ac robustissimi militis Turcæ æquales, vel etiam superiores fore, in victoria verò longè, latéque excellentiores futuros?

Nam Romanorum Imperium facilè armabit quinquaginta millia equitum & centum mille peditum: idem, vel aliquanto plus ex Gallia & Hispania sperandum. Reliquiæ Hungariæ, & Illyriæ, cum cæteris Romanorum Regis Prouinciis facilè sexaxaginta millia equitum producent.

SVMMA CHRISTIANI Militis.

Centum sexaginta millia equitum. Ducēta millia peditum. Præterea vbi

Veneti & Lusitani nauales suas copias conferant, Angli, Schoti, Dani, Daci, Gothi, Poloni, cæteriq́; Reges, Principes, Duces, & Christiani orbis proceres & rectores militē subministrent, præsertim tali Christianissimo Cæsare rerum gubernacula tenente, nō diutius obsistet Turca Christiano, quàm Darius Alexādro: Xerxes Themistocli: Antiochus IudæMachabæo. Vbi autem victoria potiti fuerimus, hisq́ue viribus secundo flumine Danubio, Constantinopolim versus descendatur, placato numine, correctis etiā moribus, in procliui erit vincere hostes fidei, recuperare Græciam & Thraciam, vbi adhuc maior pars hominum Christū colit: qui auidissimis votis expetunt Christiana arma, ad quamlibet occasionem defecturi, & suos dominos & tyrannos, à quibus miserrimè vexātur, oppugnaturi, quæ res sola victoriam dare, vel maturare po-

poteſt. Vtinam Monarchæ potentiſſimi domeſtica bella vos illuc ſinerent penetrare: videretis omnia vobiſcum contra eos ad arma cooriri. Nulla ætas, nullus ſexus, nullus ordo hominum veſtra arma relinqueret. Domi quiſque Turcarum in ſuis ſeruis percuſſorẽ haberet, in caſtris proditorem, in pugna deſertorẽ. Omninò Chriſtiani qui illic ſunt, contemptiſsimè de armis Turcarum ſentiũt, vt quos ad velitarem tãtum pugnam idoneos cognoſcunt, hoſtes velut aues clamore quodã perterrent, ſi nõ eo terroris impetu fuga fit, ipſi fugiunt: præter clypeos & galeas nihil habent, plerique nudi ſunt.

Et vbi iſti Chriſtianæ fidei perpetui hoſtes è medio noſtri tollerentur, & ad latebras Bithyniæ propulſi, noſtro gladio (vt eorum fatentur præſagia) vel ad fidem Chriſti conuerſi, in gremium Sacroſanctæ Eccleſiæ Catho-

licæ reduceretur, quis dubitaret, quin breui sit futurum, vt Christianus Imperator, non minus Constantinopolitano quàm Romano Imperio insignis sit futurus? Rex Romanorum, Hũgariam & Thraciam recuperaturus? Rex Franciæ Asiam minorẽ suis ditionibus additurus? Angli, Schoti & Lusitani Aegypto potituri? Hispani tota Africa? Itali omnia littora quæcũque habet mare Mediterraneum in sua potestate habituri. item etiam Poloni, Dani, Daci, Noruegi, Sueci, Gothi quoq; & Isladi Septentrionalis plagæ, ditissimarum regionũ & nationum populo dominaturi. Prætereà Romanæ Sacrosanctæ Ecclesiæ summus Pontifex totius orbis gentiũ pastor maximus sit dominaturus.

Ita sentiunt non solùm captiui & sub tributo Turcarũ viuentes Christiani: verúmetiam omnes Turcarũ militis & rei bellicæ experientiam & co-

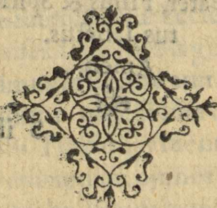
cognitionem habentes. Idem ego tredecim annorum cursu experientia didici, in fugientem scilicet Turcam fortissimum, aduersus inuadentem fugacissimum esse.

Turca igitur cùm natura sit fugitiuus, oppugnandus est: impius enim nemine persequente fugit.

Exurgat Deus & dissipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum à facie eius. Sicut deficit fumus deficiant, sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei, & ab Ecclesia sua sancta, vt fiat vnum ouile, & vnus pastor. Quod concedat nobis trinus & vnus, Pater, Filius, & Spiritus sanctus.

Amen.

NOta, quod per totam Syriam, & circa Hierosolymam Græci, non vtuntur Græca lingua, sed transtulerũt totam Sacram scripturam, in Arabicum idioma: neque literis quibus Græci olim vtebantur, sed Arabicis characteribus vtuntur, etiam missam Arabico sermone celebrant, & omnia diuina officia decantant, quare non necessitatis, sed nouitatis causa saltem Dominicã precationem eodem sermone cum Latinæ linguæ interpretatione huic opusculo inserere volui, cuius prolatio est talis.

DOMINICA ORATIO
Arabico sermone.

Abuna elledi fi elsemauat,
Pater noster qui es in cœlis.
itchaddes esmech, tati
sanctificetur nomen tuum, adueniat
melechutech, techun misiitech,
regnum tuum, fiat voluntas tua,
chema fi elssema chedalech elared
sicut in cœlo & in terra.
Hobzinæ bijum
Panem nostrum quotidianum
hatina iumen, ve noghfor
da nobis hodie, & dimitte
lena denubina, chema venehen
nobis debita nostra, sicut & nos
noghfor assa leina,
dimittimus debitoribus nostris,
vela tedhelna fi eltegiareb,
& ne nos inducas in tentationem.
lechen negina men elserir, Amen.
Sed libera nos à malo, Amen.

PEREGRINVS CHRISTIANO LECTORI.

TATVERAM profectò mecum præstantissime lector, vt elucubratiunculæ meæ, vtcúnque in meliorem formam redactę, hac vice non tantum argumentis augmentatæ & locupletatæ, verùmetiam nitidiori latii sermonis stylo ornatæ in tuam vtilitatem in lucem prodirent, sed egestas, aut potius curta (vt aiunt) peregrini supellex, impediuit eum hunc subire laborē, qui neque in ξενοδοχείῳ locum philosophādi obtinere potuit: ex πανδοχείῳ & principū aulis nisi mollibus vestitus, vel potius benè numatus, ibit etiam Homerus foras. Vt autem id tibi ingenuè fatear, hac tempestate mortales, in lapides parietésque colorandos & pingendos (cùm hi nihil horū indigeant) potius quàm

in Diuos, aut patriæ vtilitatem, vel proximos egenos, pauperes ac peregrinos subleuandos multò studiosiores esse,

Tu igitur, non ita Christiane Lector obsecro facito, sed Deo Opt. Max. creatori, & redemptori tuo, primùm obtemperato, tandem in proximum subleuandum, magis studiosus esto, qui est templum viuum Christi, & Spiritus sancti habitaculum. Præterea non tantum parentem, patriam (cui iure diuino plus, quàm priuatis rebus tenemur) amato: sed etiam eius ædificatores amatorésque totis viribus diligito.

Deinde si quid delectationis, ex hoc nostro diuturno labore perceperis: non Peregrini clientis tui studiosissimi, sed Reuerendissimorum D. Ioannis Dominici Episco. Tranen. Ioannis Petri Caraffa, Petri Paciecci, Bernardini Matfæi, Otonis de Valt-

purg. Petri Britanni Mutinen. Guidonis Ascanij Cardinalium, beneficio ascribendum puta: qui illi victus necessaria administrarunt. Præterea & R. Princ. & D. Adolphi Archiepiscopi Coloniẽ. & sacri Imperii Rom. electoris, qui per ministrum suum D. Petrum Duisberch Præpositum Maguntinen. sese erga Peregrinum liberalem exhibuit.

R. D. Olahi Magni Gothi etiam Archiepiscopi Vpsalẽsis V. D. Adami Conarski præpositi Posnaniensis S. R. Maiest. Poloniæ Secret.

D. Ioachimi à Latorff: Canonici Magdelburgensis: necnõ Petri Pauli de breuibus, qui eum in emenda papyro iuuarunt.

Vbi autem peregrinum, Latini sermonis elegantiæ, & eloquentiæ, limites transiuisse cõspexeris, pro tua summa prudẽtia & humanitate corriges, sciasque peregrinum, maiorem partem

tem temporis atque ætatis in exercitio rustico Turcicæ gẽtis non in studiis bonarum artium detriuisse. Vale.

FINIS LIBELLI.

DE SVI RESTAVRATIONE EXEGESIS LIBRI PROTREPTICA, AD LECTO.

Lugdunum postquàm veni peregrinus ab vrbe,
Appertot Miles suscipit hospitio.
Qui laceru͂, squalidumq; vides meq; absq; decore
Comptum, sit facto cogitat ecquid opus.
Exuor extemplò trita, data commoda vestis:
Vt nunc in vulgus comptior ire queam.
Nec ego iudicium metuo, limamq; periti
Ingenij, liuor solus obesse potest.
Quare age, qualis sim syncera perlege mente:
Sufficiet, sacris si placeam ipse viris.

FINIS

